

basis voor Cultuureducatie

Handreiking voor de toekomst
van binnen- en buitenschoolse
cultuureducatie

Basis voor Cultuureducatie

Handreiking voor de toekomst van
binnen- en buitenschoolse cultuureducatie

Inhoud

Kernpunten Basis voor Cultuureducatie (samenvatting)	4
1 Inleiding en leeswijzer	7
1.1 Aanleiding en reikwijdte	7
1.2 Aanpak	8
1.3 Doel	8
1.4 Leeswijzer	9
2 Ambitie	10
2.1 Waarom is cultuureducatie zo belangrijk?	10
2.2 Verbindingen met andere kennisdomeinen	11
2.3 Een rijke culturele (leer)omgeving	12
2.4 De culturele ontwikkeling van kinderen van 0 tot 18 jaar	12
2.5 Goed opgeleide docenten	14
2.6 Een integrale leer- en ontwikkelplek	14
3 Mogelijkheden	18
3.1 Huidige situatie	18
3.2 Voorwaarden voor cultuureducatie als basis voor de culturele ontwikkeling	20
3.3 Verandering	21
4 Stappenplan	25
4.1 Overzicht maatregelen Basis voor Cultuureducatie	25
4.2 Kennisdeling (A)	27
4.3 Wet- en regelgeving (B)	28
4.4 Kwaliteit inhoud cultuureducatie (C)	29
4.5 Kwaliteit docenten (D)	33
4.6 Kwaliteit culturele omgeving (E)	34
Bijlage 1	
Overzicht van geraadpleegde experts	36
Bijlage 2	
Beschrijving van de huidige situatie en wetgeving in onderwijs, bij overheden en cultuursector	37
Bijlage 3	
Actuele ontwikkelingen in het onderwijs	43
Colofon	45

Kernpunten Basis voor Cultuureducatie (samenvatting)

Kunst en cultuur zijn onmisbaar voor de vorming van jonge mensen. Een samenleving die kinderen en jongeren serieus neemt, zorgt daarom voor goede cultuureducatie (beeldende kunst, dans, drama en muziek, media, literatuur en erfgoed) die bereikbaar is voor alle leerlingen. Deze handreiking beschrijft wat daarvoor nodig is en ondersteunt zo bestuurders en beleidsmakers om cultuureducatie te versterken.

De basis voor cultuureducatie staat voor:

- Gelijke culturele ontwikkelkansen voor iedereen van 0 tot 18 jaar
- Cultuureducatie met een doorlopende leerlijn en geïntegreerd in het curriculum
- Verbinding tussen binnen- en buitenschoolse educatie
- Kennismaken en talentontwikkeling
- Een cultuurrijke leer- en leefomgeving

De ambitie van de *Basis voor Cultuureducatie* is een 'gemeenschappelijk houvast voor samenhangend, weloverwogen beleid, dat niet alleen het onderwijs maar ook het lokale voorzieningenniveau beslaat.' Zo staat het verwoord in de motie van juli 2015 van Kamerleden Monasch en Van Veen. Op basis van deze motie heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) het Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA) gevraagd te komen tot een inhoudelijke ambitie voor cultuureducatie voor kinderen en jongeren.

Voor wie is deze handreiking?

In eerste instantie is deze handreiking bedoeld voor bestuurders en beleidsmakers van onderwijs, overheden en cultuur. Zij kunnen het beleid, de kaders en de instrumenten ontwikkelen en toepassen die in deze handreiking benoemd worden. Daarmee kunnen schoolleiders, leraren, educatief medewerkers en (vrijwillige) educatief medewerkers bij culturele instellingen en verenigingen aan de slag om cultuureducatie te verzorgen en versterken.

Waarom cultuureducatie?

Cultuureducatie draagt bij aan kennisoverdracht, persoonlijke ontwikkeling en deelname aan de maatschappij. Cultuureducatie stelt jonge mensen in staat om hun talenten te ontplooien, laat ze kennismaken met kunst en cultuur, met esthetiek en ethiek, en leert ze gevoelens uit te drukken en betekenis te geven. Cultuureducatie zorgt voor een eigen manier van leren en communiceren en is daarin aanvullend op andere kennisdomeinen en vakgebieden. Cultuureducatie bevordert historisch besef, draagt bij aan de vorming van een eigen identiteit en stimuleert een creatieve, onderzoekende houding waarvan kinderen en jongeren een leven lang profiteren. Cultuureducatie geeft plezier en draagt bij aan het algemene welzijn.

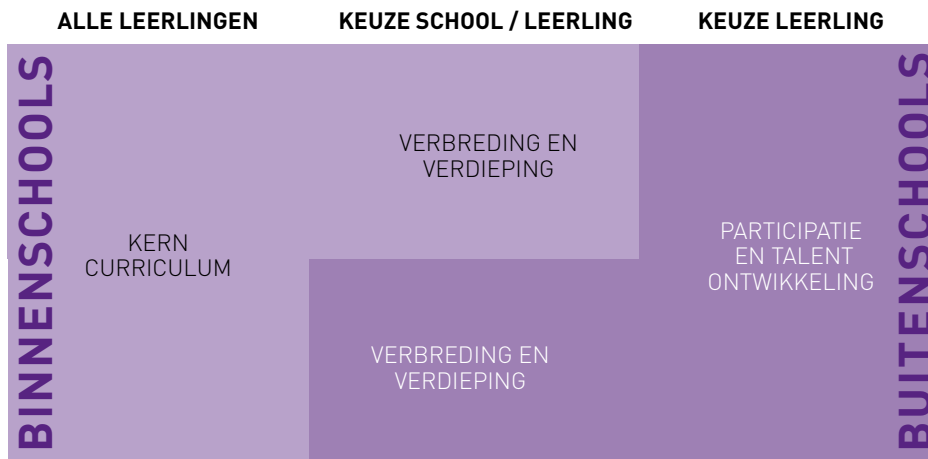
Er is toch al cultuureducatie?

Op dit moment werkt het onderwijs met kerndoelen en examenprogramma's voor cultuureducatie. Maar de doelen zijn globaal en de toetsing is divers waardoor overal ander onderwijs wordt geboden. Dat belemmert een doorgaande leerlijn. Daardoor is er geen goede aansluiting tussen primair en voortgezet cultuuronderwijs en tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Ook zijn de voorzieningen overal anders. Dat zorgt voor verschillen: niet alle kinderen krijgen dezelfde bagage mee of krijgen dezelfde kansen om zich te ontwikkelen.

Wat houdt een basis voor cultuureducatie in?

Jonge mensen maken in het funderend onderwijs kennis met cultuur en kunnen zich daarin verdiepen. Ze krijgen lessen in bijvoorbeeld tekenen, dans of theater, ontdekken hun culturele omgeving en leren algemene creatieve vaardigheden. In de huidige situatie bepalen scholen zelf of ze hun leerlingen alleen een kennismaking bieden of ook verdiepingsmogelijkheden voor afzonderlijke kunstvakken.

Buitenschools kunnen kinderen en jongeren hun talenten verder ontwikkelen. Bijvoorbeeld door op pianoles te gaan, mee te doen aan buurttheater of een cursus gameontwerp te volgen. Zij hebben hun leven lang plezier van actief bezig zijn met kunst en cultuur, als vrijetijdsbesteding, voor hun beroep of misschien als superster. Schematisch ziet een basis voor cultuureducatie er als volgt uit:

Wat is nodig voor een basis voor cultuureducatie?

- 1 Scholen en aanbieders van cultuureducatie die gebruikmaken van beschikbare *leerplankaders* (binnenschools) en *raamleerplannen of richtlijnen* (buitenschools).
- 2 Onderwijsinstellingen die een visie op cultuuronderwijs hebben en de *regie en verantwoordelijkheid* voor de uitvoering op zich nemen.
- 3 Integratie van *cultuur in het onderwijscurriculum* met een *doorgaande leerlijn cultuureducatie*.

- 4 Een cultuurcurriculum op school dat voorziet in de ontwikkeling van *artistiek-creatieve vaardigheden in een cultuurhistorische context*, waarin ruimte is voor afzonderlijke kunstdisciplines en cultureel erfgoed en een *examen in een kunstvak*.
- 5 Buitenschoolse educatie die zich richt op *verbreding en verdieping* van de cultuurvakken, aanvullend op de binnenschoolse educatie. Buitenschoolse educatie is gericht op participatie en ontplooiing van talent, en is laagdrempelig beschikbaar voor iedereen. Lokale zichtbaarheid van buitenschoolse educatie laat de brede maatschappelijke waarde van cultuur zien.
- 6 Een doorlopende leerlijn en heldere tussen- en einddoelen, zodat er *een goede aansluiting* is tussen primair en voortgezet cultuuronderwijs en tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie.
- 7 *Goed geschoolde docenten* die binnen- en buitenschools zorgen voor een veilig en hoogstaand leerklimaat. Binnenschools staan bevoegde leraren voor de klas, buitenschools kan erkenning van deskundigheid ook verlopen via een EVC-traject [erkenning van verworven competenties].
- 8 Door gemeenten aangestelde *combinatiefunctionarissen cultuur* die de aansluiting tussen school en het culturele veld versterken. Zij helpen scholen om de juiste culturele partners te vinden, koppelen aanbieders van cultuureducatie aan scholen en wijzen de weg voor talentontwikkeling en cultuurparticipatie. Elke school zorgt voor een aanspreekpunt in de vorm van een *cultuurcoördinator*.
- 9 Een cultuurrijke leer- en leefomgeving. Dat vraagt om *afstemming en afspraken over voorzieningen en verantwoordelijkheden* tussen onderwijs, culturele partijen en overheden (landelijk, provinciaal en gemeentelijk) waarin provincies een regierol spelen voor regionale afstemming.
- 10 Leren van elkaars ervaringen, zodat het gewenste ambitieniveau sneller wordt bereikt. Het *delen van ervaringen, kennis en instrumenten* door alle betrokken partijen is cruciaal, zowel landelijk, regionaal als lokaal.

Wie doet wat?

De verantwoordelijkheden voor een structuur waarmee cultuureducatie verankerd is in de samenleving, zijn verdeeld over overheid, onderwijs en cultuur. Het onderwijs zorgt voor de inhoudelijke lessen, waarvoor overheden de randvoorwaarden scheppen en culturele aanbieders verrijking bieden. Het hoger onderwijs zorgt voor de opleiding van docenten en educatief medewerkers. Buitenschools worden culturele aanbieders waar nodig door verschillende overheden ondersteund en gestimuleerd in deskundigheidsbevordering en het hanteren van beschikbare kaders. De overheden zorgen voor wet- en regelgeving, bekostigen en stimuleren van onderwijs en cultuur, bewaken de onderwijskwaliteit en zijn verantwoordelijk voor de instandhouding van een rijke culturele leefomgeving. Het overzicht van mogelijke maatregelen (zie schema met maatregelen) maakt inzichtelijk hoe we aan de slag kunnen met kennisdeling, wet- en regelgeving en de verdere kwaliteitsbevordering van de inhoud van cultuureducatie, docenten en de culturele omgeving.

1 Inleiding en leeswijzer

1.1 Aanleiding en reikwijdte

Begin 2015 constateerden wij in *Cultuur in de Kanteling* dat de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van cultuureducatie 'diffuus' is geworden. Er zijn verschillende spelers, budgetten en verantwoordelijkheden die onvoldoende op elkaar afgestemd zijn. Daarnaast signaleerden we de nodige dilemma's voor de huidige en toekomstige positie en inhoud van cultuureducatie, binnenschools en buitenschools. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) en de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) stelden de scheiding van 'werelden' aan de orde: er is in Nederland niet alleen een sociaal-economische, maar ook een sociaal-culturele tegenstelling, die voor een belangrijk deel samenvalt met opleidingsniveaus.

De minister heeft ons gevraagd te komen tot een breed kader met een gedragen ambitie voor cultuureducatie vanuit de driehoek overheden-onderwijs-culturele partijen. De aanleiding hiervoor was een vraag van de Tweede Kamer om een 'gemeenschappelijk houvast voor samenhangend, weloverwogen beleid, dat niet alleen het onderwijs maar ook het lokale voorzieningenniveau beslaat.'¹ Deze uitwerking verenigt de ambities uit verschillende bestaande afspraken en initiatieven, zoals het leerplankader Kunstzinnige Oriëntatie, het programma Cultuureducatie met Kwaliteit en het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs. Het resultaat beslaat zowel het onderwijs als het lokale voorzieningenniveau.

We presenteren hier een handreiking voor binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie waarin we ook voorwaarden schetsen waaraan die cultuureducatie moet voldoen en welke verbeteringen gewenst zijn. De *Basis voor Cultuureducatie* biedt houvast aan bestuurders bij overheden, onderwijs en cultuur ten aanzien van ambitie en rolverdeling voor binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Uit gesprekken met verschillende partijen blijkt dat zij in grote lijnen de gedachten van de handreiking kunnen onderschrijven². Gezien het draagvlak voor de hier gepresenteerde *Basis voor Cultuureducatie* en de door ons voorgenomen regiobijeenkomsten stellen wij de volgende mogelijkheden voor om de basis voor cultuureducatie voor alle kinderen en jongeren tot stand te brengen en de beoogde gemeenschappelijke houvast te bieden.

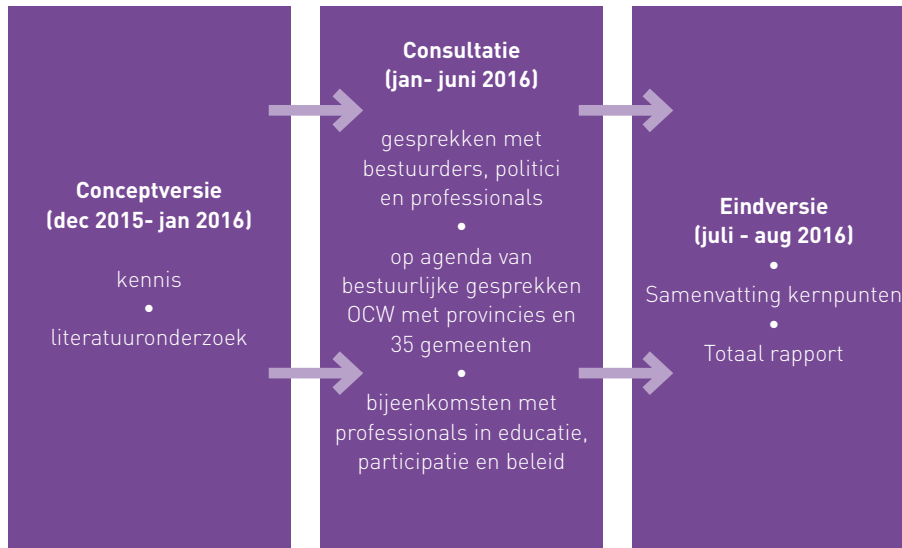
Het overzicht van mogelijke maatregelen maakt inzichtelijk hoe we aan de slag kunnen met kennisdeling, wet- en regelgeving en de verdere kwaliteitsbevordering van de inhoud van cultuureducatie, docenten en de culturele omgeving. Een concretere invulling van deze stappen vindt u in het stappenplan in hoofdstuk 4.

¹ Motie Monasch en Van Veen, 2 juli 2015: <http://www.lkca.nl/publicaties/informatiebank/motie-monasch-en-van-veen>

² Gesprekken zijn onder meer gevoerd met PO-Raad, VO-raad, MBO Raad, Vereniging Hogescholen (voorheen HBO-raad), KVDO, VONCK, VLS, AVS, LOBO, SLO, Kunsten '92, Federatie Cultuur, IPO, VNG, KNMO, CJP, FCP, Cultuurconnectie, VOB en KB

1.2 Aanpak

We hebben deze handreiking ontwikkeld door gebruik te maken van onze onafhankelijke rol en beschikbare expertise. De *Basis voor Cultuureducatie* is het resultaat van een verkenning en een uitgebreide raadpleging van betrokkenen vanuit overheid, onderwijs en cultuur over de huidige en toekomstige situatie van binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie. Een overzicht van de geraadpleegde experts vindt u in bijlage 1. Het proces verliep als volgt:

1.3 Doel

Op dit moment ontbreekt een vastgelegde visie op wat nodig is voor de culturele ontwikkeling van kinderen en jongeren. Er is een overzicht nodig van de bestaande kaders en de mogelijkheden binnen die kaders, net als inzicht in wie waarvoor verantwoordelijk is.

De *Basis voor Cultuureducatie* is een handreiking om in afstemming met alle betrokken partijen te komen tot kwalitatief hoogwaardige cultuureducatie en gelijke toegang voor alle kinderen en jongeren. De handreiking dient als houvast voor bestuurders bij overheden, onderwijs en cultuur bij de inrichting van cultuureducatie en lokale culturele voorzieningen. Tot slot is de handreiking een leidraad voor gesprekken en afstemming over de onderlinge rolverdeling.

De *Basis voor Cultuureducatie* is nadrukkelijk geen voorschrijvend referentiekader. Dat zou suggereren dat de handreiking bestaat uit vastgelegde eindtermen en referentieniveaus. De handreiking geeft geen antwoord op de invulling van urentabellen, budgetten of exacte aantallen. Vanwege vrijheden en verantwoordelijkheden is dit voorbehouden aan afstemming en overleg tussen betrokken partijen. De handreiking voorziet in een handvat om deze afstemming te structureren en versterken.

1.4 Leeswijzer

We presenteren hier een handreiking voor de toekomst van binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie, waarin we onze visie beschrijven, de voorwaarden waaraan cultuureducatie moet voldoen en de verbeteringen die hiervoor gewenst zijn. We beginnen met een visie op hoe cultuureducatie in de toekomst vorm zou kunnen krijgen. Vanwege de integratie van cultuureducatie in het onderwijs die we daarin voorstellen, kijken we verder dan naar cultuureducatie alleen. We leggen deze visie naast de huidige wettelijke kaders, gemaakte afspraken en werkwijzen. Vanuit deze context beschrijven we welke verbeteringen binnen de huidige wetgeving en afspraken al mogelijk zijn en wat er in de toekomst nodig is om de gewenste situatie te bereiken.

●● De driehoek overheden-onderwijs-culturele partijen

Partijen uit de driehoek overheden-onderwijs-cultuur onderschrijven de noodzaak voor meer houvast en richting, zoals blijkt uit de vele gesprekken met vertegenwoordigers van onder andere de PO-Raad, de VO-raad, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO), Kunsten'92, de Federatie Cultuur, Cultuurconnectie, de Vereniging van Openbare Bibliotheken (VOB) en het Strategisch Beraad Kunstonderwijs.

In zowel de onderwijssector als de cultuursector is veel in beweging: het onderwijs kent een uitgebreide discussie over zijn toekomst via Onderwijs2032 en de culturele sector is zichzelf aan het hervinden na ingrijpende bezuinigingen.

De overheden bezinnen zich op hun verantwoordelijkheden. Decentralisatie van taken zorgt ervoor dat beleid lokaal wordt ingevuld, waardoor lokale en regionale verschillen ontstaan. Om de verminderde samenhang tegen te gaan, groeit de behoefte aan regionale afstemming. Ook doen de overheden een steeds groter beroep op de eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid van burgers.

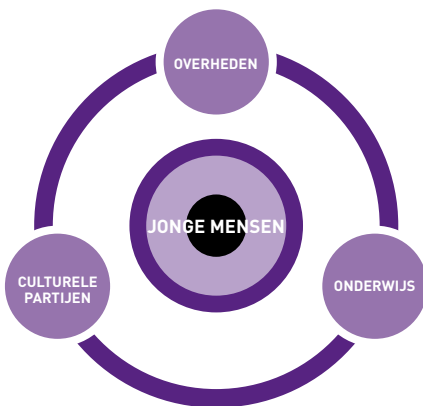
Door deze ontwikkelingen is in toenemende mate sprake van ongelijke ontwikkelkansen voor kinderen³.

De handreiking bestaat uit drie delen:

- Hoofdstuk 2 richt zich op de ideaal gewenste toekomstsituatie.
- Hoofdstuk 3 beschrijft wat er in de huidige situatie al mogelijk is om te voldoen aan de voorwaarden voor een culturele basis voor alle kinderen en jongeren.
- Hoofdstuk 4 beschrijft welke belemmeringen in de komende vier jaar aangepakt dienen te worden om tot een basis voor cultuureducatie voor iedereen te komen.

We schrijven over cultuureducatie in brede zin. Hiermee bedoelen we het doelbewust leren over en door middel van kunst, erfgoed en media via gerichte instructie, zowel binnen- als buitenschools. Dit betreft alle kunstdisciplines: beeldende kunst, dans, drama, literatuur, muziek en ook bijvoorbeeld media en erfgoed.

³ Zoals ook de Inspectie voor het Onderwijs onlangs constateerde. Zie: Arnold Jonk, Inge de Jong, Machteld Swanborn, *De Staat van het Onderwijs*, Inspectie van het Onderwijs, april 2016

2 Ambitie

Onze ambitie is dat alle kinderen en jongeren gelijke mogelijkheden hebben om via cultuureducatie hun cognitieve, creatieve, motorische, persoonlijke en sociale kwaliteiten te ontwikkelen. De ontwikkeling van deze kwaliteiten is belangrijk voor kinderen en jongeren zelf en voor hun bijdrage aan de huidige en toekomstige samenleving. Cultuureducatie verdient daarom een volwaardige plek in het onderwijs en in de bagage die we kinderen meegeven bij het opgroeien. Een deel kan al gerealiseerd worden binnen het huidige systeem maar voor de ideale ontwikkeling van kinderen en jongeren zijn grotere wijzigingen nodig. In dit hoofdstuk schetsen wij een toekomstbeeld.

2.1 Waarom is cultuureducatie zo belangrijk?

Cultuur is de wereld om ons heen, wat we waarnemen en hoe we dit ervaren. Alles om ons heen is vormgegeven en heeft betekenis gekregen door hoe een samenleving tegen de wereld aankijkt en ermee om gaat. Cultuur vormt en toont identiteit, maakt persoonlijke en massacommunicatie mogelijk, stuurt de waarneming en beleving van de wereld en is een van de drijvende krachten voor de toekomstige economische ontwikkeling van Nederland. Ook in de toekomst hebben we te maken met een maatschappelijk breed en dynamisch krachtenveld. Taal en beeld als cultuurdrager zijn overal aanwezig en beide zijn meer dan ooit bepalend voor hoe wij onszelf en de wereld ervaren en hoe wij onszelf willen presenteren. Het is daarom van groot belang dat iedereen cultuur en al haar verschijningsvormen begrijpt en kan hanteren.

Cultuureducatie stimuleert de ontwikkeling van kinderen en jongeren tot evenwichtige en volwaardige volwassenen, die in staat zijn om goed in een veranderende wereld te leven en hun plaats daarin in te nemen. Dat vraagt verschillende vormen van kennis en vaardigheden: niet alleen feitelijke kennis en kennis over de samenleving, maar ook kennis over jezelf, hoe je je kunt uiten en hoe je kunt omgaan met uitingen van anderen.

Daarnaast zorgt cultuureducatie ervoor dat de rijke culturele historie en hedendaagse culturele uitingen voor kinderen en jongeren ontsloten en toegankelijk worden. In de 21e eeuw is de opdracht van het onderwijs dat kinderen en jongeren voorbereid worden op een leven lang leren in een internationale context.

Een gelijke toegang voor alle kinderen en jongeren tot cultuureducatie en daarmee tot cultuur is van wezenlijk belang voor hun toekomst. Dat is vanwege de huidige maatschappelijke ontwikkelingen. Sociaal-culturele tegenstellingen lijken in Nederland groter te worden, waarbij gescheiden werelden dreigen te ontstaan.⁴

De scheiding is onder andere zichtbaar op sociodemografisch niveau, waarbij met name opleiding (hoogopgeleiden versus laagopgeleiden) en woon- en leefomgeving (stad versus provincie), maar ook de tegenstelling in inkomen (arm versus rijk) meespelen in de behoefte aan een kader voor cultuureducatie.

⁴ M. Bovens, P. Dekker & W. Tiemeijer (red.), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*. Den Haag: SCP/WRR, 2014

Leren omgaan met cultuur betekent kunnen omgaan met haar verschillende facetten: met de vakmatige vaardigheden die bij de verschillende kunstdisciplines horen, met het artistiek-creatieve proces, met de reflectie en analyse die daarbij horen en de waardering voor de intrinsieke waarde van kunst en cultuur. Dit is altijd een combinatie van enerzijds meer algemene, maatschappelijke waarden en inzichten en anderzijds de persoonlijke beleving en eigen creatieve invulling en uiting waarin kinderen of jongeren hun eigen weg zoeken onder begeleiding van een deskundige docent. Het artistiek-creatieve proces vormt daarin de kern.

Het artistiek-creatieve proces

Het artistiek-creatieve proces start met een esthetische ervaring, een persoonlijke vraag, een opdracht of probleem, waarna vier fasen worden doorlopen voor het antwoord: oriënteren, onderzoeken, uitvoeren en evalueren. Soms wordt daar als vijfde fase het definiëren van de vraag of het probleem aan toegevoegd. Deze fasen zijn niet scherp gescheiden, maar lopen in elkaar over en soms door elkaar heen.

Het artistiek-creatieve proces is uniek door de kunstzinnige interpretatie van het vraagstuk en door de persoonlijke wijze van vormgeven en uitdrukken van het antwoord. Verbeelding, verwondering, nieuwsgierigheid en divergent denken zijn belangrijke kenmerken van het artistiek-creatieve proces. Er zijn ontelbaar veel persoonlijke uitwerkingen mogelijk op een vraagstelling. Behalve een 'open mind' en doorzettingsvermogen is ook de beheersing van techniek of materiaal om iets uit te drukken van belang. Een dichter moet kunnen werken met taal, een muzikant met zijn stem of een instrument, een danser met zijn lichaam, een beeldend kunstenaar met materie als verf, steen en papier en steeds vaker zijn laptop.

Fysieke ontwikkeling

Cultuureducatie heeft een fysieke component waarbij zowel de grove als de fijne motoriek wordt aangesproken doordat vaardigheden ontwikkeld moeten worden. Dat gebeurt bijvoorbeeld bij het maken van een tekening of game, of bij het geven van een concert. Deze fysieke vaardigheden worden aangeleerd door met materialen of gereedschap te werken, bijvoorbeeld bij handvaardigheid, of door het lichaam in te zetten als instrument, bijvoorbeeld bij dans of theater. Sommige fysieke vaardigheden kun je het beste aanleren als je jong bent, zoals een muziekinstrument bespelen of klassiek ballet.

2.2 Verbindingen met andere kennisdomeinen

Cultuur is vervlochten met allerlei facetten van de samenleving. Daarom leent cultuureducatie zich ook goed voor verbinding met andere (kennis)domeinen in het onderwijs. Elementen van cultuureducatie kunnen worden ingezet ter versterking, inspiratie en ondersteuning van andere kennisdomeinen.

De integratie van vakken en leergebieden in onderwijsprojecten of thema's helpt leerlingen de samenhang te begrijpen tussen verschillende onderwerpen. Onderdelen van cultuureducatie kunnen gecombineerd worden met bijvoorbeeld rekenen en taal, sport, wetenschap, techniek, wereldoriëntatie, geschiedenis of aardrijkskunde. Een project als 'De Buurt' kan zich bijvoorbeeld richten op de vormgeving van gebouwen en

hun omgeving, het ritme en patroon van de straten, de sociale interactie in de buurt, rekenen met perspectief en verhoudingen, en de ontstaansgeschiedenis. Ook levert cultuureducatie een belangrijke bijdrage aan de algemene ontwikkeling, het burgerschap en de identiteit van leerlingen doordat zij hun eigen culturele achtergrond leren kennen en ontwikkelen.

2.3 Een rijke culturele (leer)omgeving

De culturele ontwikkeling van kinderen is niet alleen afhankelijk van onderwijs, maar ook van een rijke culturele (leer)omgeving. Kinderen en jongeren moeten niet alleen zelf actief bezig zijn met cultuur maar ook in aanraking komen met uitvoeringen en presentaties van cultuur. Ontmoetingen met makers en kunstenaars of bezoeken aan voorstellingen, presentaties en tentoonstellingen dienen als voorbeeld en ter inspiratie. Een dergelijk rijke (leer)omgeving is alleen mogelijk als een lokale culturele infrastructuur aanwezig is. Overheden creëren de randvoorwaarden voor deze omgeving.

In het advies *Meedoen is de kunst* doet de Raad voor Cultuur op verzoek van minister Bussemaker (OCW) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) voorstellen voor een toekomstbestendig stelsel van voorzieningen voor actieve cultuurparticipatie. Voor een goede spreiding, kwaliteit en diversiteit van het aanbod zijn er volgens de raad vijf basisvoorwaarden die onderdeel moeten zijn van gemeentelijk of provinciaal cultuurbeleid: locatie, programma, promotie, vindbaarheid en toegankelijkheid. Daarnaast adviseert de raad om rekening te houden met de verschillende wensen en interesses van diverse leeftijdsgroepen. Het overheidsbeleid zou volgens de raad vooral gericht moeten zijn op voorzieningen voor de jeugd, omdat daar de basis wordt gelegd voor een culturele loopbaan. Deze punten bieden een goede houvast op basis waarvan overheden de culturele (leer)omgeving kunnen toetsen.

De raad dringt in zijn advies ook aan op een systematische verzameling van deelnamegegevens en activiteiten die inzicht kunnen geven in de effectiviteit van de voorzieningen. Hierin voorziet het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) met de cultuurstatistieken die gefinancierd worden door het ministerie van OCW. Aangevuld met gegevens die gemeenten zelf verzamelen en de monitor amateurkunst van het LKCA zou een regionale 'atlas' van de culturele infrastructuur kunnen ontstaan. Verder pleit de raad ervoor om kunstenaars, docenten, verenigingen, centra voor de kunsten en commerciële partijen ruimte te geven voor nieuwe vormen van scholing, presentatie en samenspel.

2.4 De culturele ontwikkeling van kinderen van 0 tot 18 jaar

Voor cultuureducatie onderscheiden we drie verschillende fasen in de doorlopende ontwikkeling van kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar:

- In de eerste jaren, ruwweg tot een jaar of 10, wordt de basis gelegd en richt cultuureducatie zich vooral op het kennis maken met en het opdoen van basisvaardigheden in de verschillende kunstdisciplines.
- De tussenfase, van ongeveer 10 tot 14 jaar, gaat om de eerste verkenning en verdieping van de opgedane ervaring.
- De laatste periode, van 14 tot 18 jaar, richt zich op de verdere verdieping en specialisatie.

Deze indeling is anders dan in het huidige onderwijs maar sluit beter aan op de ontwikkelfasen van kinderen en jongeren op het gebied van cultuureducatie en op andere vakgebieden.

0 – 10 jaar

In de eerste periode van ontwikkeling, van 0 tot 10 jaar, wordt de basis gelegd. Dat gebeurt door uit te gaan van een brede vorming in cultuureducatie en zo bij te dragen aan de algemene vorming (ook wel aangeduid met de term 'bildung') en het verwerven van competenties (ook wel 21e eeuwse vaardigheden genoemd).

Deze basis wordt gedragen door twee pijlers:

- Een gedegen kennismaking met het artistiek-creatieve proces, het gemeenschappelijke deel van alle kunstdisciplines (zie paragraaf 2.1 voor een toelichting).
- Een uitgebreide introductie op de verschillende kunstdisciplines waarin basisvaardigheden in deze disciplines worden verworven. Deze kennismaking stelt leerlingen in staat om later te kunnen kiezen voor verdieping in een of meer disciplines. Kinderen leren hierdoor hun talenten al op jonge leeftijd aan te spreken en verder te ontwikkelen.

10 - 14 jaar

De periode van 10 tot 14 jaar is een verdiegingsperiode voordat jongeren tot een echte keuze komen voor verdere profilering in onderwijs en beroep. De ontwikkellijn uit de eerste periode wordt voortgezet. In de toepassing van het artistiek-creatieve proces staat de nadere verdieping en uitwerking in een of meer disciplines centraal. In deze periode kunnen kinderen onderzoeken en ervaren wat hun mogelijkheden in verschillende vakken zijn en op welke wijze zij daaraan vorm willen geven. Zo kunnen zij tot een verantwoorde keuze komen voor cultuur in een keuzedeel of examen.

14 – 18 jaar

De periode van 14 tot 18 jaar draait om verdieping in de kunstdisciplines en cultureel erfgoed. Het is belangrijk dat aparte vakken aangeboden worden, met de mogelijkheid om ze met een examen af te sluiten. Dit geldt zowel voor de huidige disciplines (tekenen, beeldende vorming, muziek, dans en theater) als voor nieuwe disciplines, zoals media en film. Ook cultureel erfgoed heeft hierin een volwaardige plek. Het onderwijs kan voor deze fase ingericht worden in twee stromingen:

- Een meer beroepsgerichte stroming: het huidige vmbo en (deel van het) mbo
 - Een op het hoger onderwijs gerichte stroom: het huidige havo en vwo
- Differentiatie in niveaus en doorstroming kan op deze manier eenvoudiger geregeld worden.

Elke school maakt zijn eigen keuzes voor het aanbod van ten minste twee kunstvakken, maar in een regio moet een totaalaanbod van cultuurvakken toegankelijk zijn. Jongeren krijgen zo de kans om examen te doen in de vakken die zij tot op hoog niveau willen volgen, ook in uitvoerend opzicht. Een cultuurvak als examenvak draagt bij aan de voorbereiding op toekomstige beroepen of studies, al dan niet in een kunstvakrichting. Dergelijk onderwijs (dat jongeren nu vaak buitenschools volgen) behoort tot de verantwoordelijkheid van scholen.

2.5 Goed opgeleide docenten

Goede cultuureducatie vereist docenten die goed zijn opgeleid. Daarvoor is een adequate set kennis en vaardigheden nodig, zowel op het gebied van het cultuurvak en de algemene positionering van cultuur als op het gebied van pedagogiek en didactiek. Dat pleit voor de inzet van kunstvakdocenten die in hun opleiding geschoold zijn in pedagogiek en didactiek, gericht op een bepaalde leeftijdsgroep. Pabo-docenten en (in de jongste fase) pedagogische begeleiders hebben voldoende affiniteit en scholing op cultureel gebied. Dat betekent dat zij de verbinding met cultuur kunnen leggen bij projecten en thematisch werken, en dat zij tot een goede afstemming met vakdocenten kunnen komen om de kerndoelen te halen.

De veranderde rol en positie van kennis in onze maatschappij vraagt om een andere rol van docenten. Zij veranderen van 'kennisdrager' naar 'kennispoort': zij begeleiden hun leerlingen in het vinden en duiden van de juiste kennis en informatie. Thematisch en projectmatig onderwijs geeft leerlingen de ruimte voor zelfsturing en de ontwikkeling van hun persoonlijkheid. Docenten vervullen hierbij de rol van begeleider en coach. Het is belangrijk dat zij hun leerlingen goed begeleiden en zorgen voor een stimulerende leeromgeving met ruimte voor experimenten. Het artistiek-creatieve proces en de cultuurhistorische context kunnen hier een nadrukkelijker rol in vervullen.

2.6 Een integrale leer- en ontwikkelplek

In een veranderde samenleving past een andere inrichting van de school en de naschoolse activiteiten. Deze inrichting maakt het mogelijk om alle kinderen een gelijkwaardige kans te geven om met cultuur in aanraking te komen en zich daarin te ontwikkelen. Dat vraagt om een integrale leer- en ontwikkelplek met activiteiten voor kinderen en jongeren van 0 tot 18 jaar. Deze plek is een combinatie van het huidige primair en voortgezet onderwijs, het mbo, de buitenschoolse opvang en buitenschoolse educatie. Kortom: een bundeling van de versnipperde inzet rond opgroeiende kinderen. Een dag bestaat uit een combinatie van leren, spelen, experimenteren, ervaren en ontdekken. Zo ontstaat een combinatie van de huidige schoolvakken en projecten, buitenschoolse cultuureducatie, sport en het spelen en ontmoeten dat kinderen in hun vrije tijd doen. Spelen en leren, ontspanning en concentratie wisselen elkaar af, beter aansluitend op de behoefte en het natuurlijke ritme van kinderen.

Activiteiten van zeven tot zeven

De school als leer- en ontwikkelplek biedt activiteiten van zeven uur 's ochtends tot zeven uur 's avonds, vijftig weken per jaar. Kinderen en ouders hebben de vrijheid om keuzes te maken in aanvangstijd, duur en periode. Voor kinderen en jongeren, docenten en pedagogisch medewerkers betekent dit een gevarieerdere dag. Meerdere professionals wisselen elkaar af tijdens een dag of schoolperiode om de zorg voor het onderwijs en de ontwikkeling van de leerlingen op zich te nemen. Met ontwikkeldossiers en -plannen kunnen zij opgroeiende kinderen maximaal in hun ontwikkeling begeleiden en ondersteunen.

Geen onderscheid tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie

Het onderscheid tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie voor kinderen en jongeren in de leeftijd van 0 tot 18 jaar vervalt, omdat alles in de context van de integrale leer- en ontwikkelplek aangeboden wordt. Dat betekent dat kinderen al op jonge leeftijd (individuele) cultuurlessen kunnen volgen en culturele activiteiten kunnen bezoeken. In duidelijke kaders voor verplichtingen en verantwoordelijkheden voor leerlingen en docenten wordt voorzien.

De mogelijkheid tot kennismaking, ontwikkeling en verdieping met cultuur is gelijk voor ieder kind binnen de integrale leer- en ontwikkelplek. Door het integrale curriculum en de integrale dagindeling is een bezoek aan culturele activiteiten vanzelfsprekend en makkelijk in te passen. Relevante culturele expertise en achtergronden van ouders worden waar mogelijk ingezet.

Mogelijkheden op het gebied van huisvesting en voorzieningen

Een veranderde indeling van school en schooldag biedt ook mogelijkheden op het gebied van huisvesting en voorzieningen. Op een campus-achtig terrein kunnen kleine, intieme locaties ontstaan voor verschillende groepen leerlingen. Deze groepen kunnen bijvoorbeeld worden ingedeeld op basis van leeftijd, ontwikkeling of talent. Leerlingen worden naar school gebracht met de schoolbus, met vaste opstap- en afzetpunten in de wijk, maar kunnen ook door hun ouders gebracht en gehaald worden. Warme maaltijden worden op school verstrekt, net als een ontbijt voor kinderen die daarvoor kiezen.

Een integrale leer- en ontwikkelplek biedt amateurs of professionals de mogelijkheid om een voorstelling of presentatie te verzorgen. Daarnaast zorgt de integrale dagindeling ervoor dat er ruimte ontstaat voor groepen om culturele activiteiten te ondernemen. Op deze manier weerspiegelt de integrale aanpak in het onderwijs van de toekomst zich ook in de fysieke inrichting van de school en zijn omgeving. Hierna volgen twee toekomstbeelden van hoe een dag van een kind of jongere eruit kan zien.

●● Toekomstbeeld: de dag van een kind

Om zeven uur 's ochtends maakt moeder Bram wakker om hem klaar te maken voor zijn schooldag. De negenjarige jongen kleedt zich snel aan zodat hij kan ontbijten. Moeder loopt met Bram naar de plaats waar de schoolbus stopt om alle kinderen uit de buurt naar school te brengen. In de bus zit ook Zoë, die net zo oud is maar naar een andere school gaat. Brams school staat samen met andere scholen op een schoolcampus in een groene omgeving even verderop.

Op het schoolplein ziet Bram zijn vriendjes Max en Mohammed, die met een andere bus gekomen zijn. 'Wat gaan we vandaag doen?' vraagt hij aan de andere twee. 'Ehm, voetballen?' Dat lijkt ze een goed idee. Maar de juf heeft andere plannen vandaag. Wanneer de kinderen om acht uur op school komen, hebben ze weliswaar rustig de tijd om tot een uurtje of negen te spelen en te voetballen, maar dan begint de les, met schrijven, taal en interactief rekenen op de tablet. Om elf uur is het weer tijd voor samen spelen en gaan een paar kinderen naar de muziek- of sportles die zij graag willen volgen. Bram neemt zijn trompet mee voor zijn muziektles. Tussen de middag is er voor iedereen een maaltijd.

Na de lunch werken de leerlingen in groepjes aan het project 'Waar kom ik vandaan?' De kinderen verzamelen afbeeldingen op internet van de plaatsen waar hun ouders en grootouders vandaan komen en zoeken op hoe ze toen leefden. Iedereen heeft een voorwerp van opa of oma meegenomen dat voor hen belangrijk is geweest in hun leven. De leerlingen besteden veel aandacht aan de vormgeving van het werkstuk, dat ze presenteren met een zelfgemaakt toneelstukje of gedicht. Zo leren ze ook veel over de plaatsen en landen waar de ouders en grootouders van klasgenoten hebben geleefd en wat er in die tijd allemaal gebeurde.

'Wat heeft jouw opa een rare soepjurk aan', lacht Bram als hij een foto van de opa van Mohammed ziet. 'Ha, moet je die van jou zien, met die rare lange haren en bloemen in zijn haar. Dat is nog veel gekker', vindt Mohammed, die niet kan geloven dat de opa van Bram er echt zo bij gelopen heeft.

Nadat de leerlingen aan het project hebben gewerkt, is het tijd voor een volgende activiteit op de schoolcampus: sporten in de hal of op het sportveld, of kunstlessen volgen in het cultuurcentrum. Leerlingen van verschillende leeftijden kiezen voor de sport of het kunstvak van hun keuze. Oudere leerlingen of leerlingen met veel talent helpen de jongere leerlingen. Aan het einde van de middag brengt de schoolbus de leerlingen weer naar huis.

'Hoe was je dag vandaag?' vraagt moeder als Bram om zes uur uit de bus springt. 'O, net als anders', zegt Bram, 'Ik heb lekker gespeeld en de opa van Mohammed in een soepjurk gezien.' Moeder glimlacht en pakt zijn hand vast terwijl ze naar huis lopen voor het avondeten. Na het eten gaat Bram nog naar de repetitie van het jeugdorkest van de fanfare en niet te laat naar bed. Morgen is er tenslotte weer een schooldag.

●● Toekomstbeeld: de dag van een puber

Vandaag is de eerste dag in het nieuwe jaar dat Izaira weer naar school gaat. Kleine ademwolkjes geven aan hoe koud het is en Izaira rilt in haar nieuwe jas. Sinds de bevorderingsronde in december zit ze in een ander gebouw dan haar beste vriendinnen Sara en Meike. Zij zijn naar de beroepsstroom gegaan en Izaira gaat naar de hogeronderwijsstroom. Alle drie zijn ze kort voor de jaarwisseling 15 geworden. Ze hebben dat nog samen gevierd; een soort van verjaardags- en afscheidsfeestje in één.

Izaira weet nog niet wat ze wil gaan doen later. Verder studeren ja, maar hogeschool of universiteit? En welke richting dan? Ze heeft nog genoeg tijd om zich te oriënteren. De afgelopen jaren is haar wel duidelijk geworden welke vakken haar het beste liggen. Een beetje kunstzinnig, maar toch ook de exacte vakken. Dat maakt het allemaal wel wat moeilijker om straks te kiezen. Nee, dan Hassan, haar oudere broer. Die had het veel makkelijker om te kiezen: heel erg talig, exacte vakken waren aan hem niet besteed. Hij studeert nu Nederlands aan de Universiteit Utrecht.

Altijd spannend, zo'n eerste dag in een nieuwe periode. De groepen voor de verschillende projecten zijn veranderd op basis van de individuele doorstroming en keuzes. En de splitsing in de beroepsstroom en de hogeronderwijsstroom maakt het allemaal nog anders.

Izaira begint de dag met dans, een van de kunstvakken waarin ze examen wil doen. Na dans doet ze een project over de stadsinrichting van Parijs, een combinatie van Frans, wiskunde, natuurkunde, geschiedenis en aardrijkskunde. Gelukkig mag zij de Franse taalonderdelen laten zitten omdat zij niet voor Frans als examenvak heeft gekozen. Die taal ligt haar helemaal niet. Engels is veel leuker, vooral ook omdat ze in haar eigen tempo aan de grammatica kan werken én ze over drie maanden naar Londen gaat voor een uitwisselingsproject.

Nu eerst maar eens lekker dansen en goed wakker worden. Izaira doet de deur van de kleedkamer open en kleedt zich snel om. Na de begroeting van haar vriendinnen met de beste wensen voor het nieuwe jaar opent ze de deur naar het danslokaal waar de muziek haar al tegemoetkomt...

3 Mogelijkheden

In de huidige situatie is al veel mogelijk om te voldoen aan de voorwaarden voor een culturele basis voor alle kinderen en jongeren zoals gesteld in de ambitie. In dit hoofdstuk beschrijven we de huidige situatie en de voorwaarden voor cultuureducatie als basis voor culturele ontwikkeling. We sluiten af met twee inspirerende praktijkvoorbeelden van een integrale leer- en ontwikkelplek en een cultuurcurriculum.

3.1 Huidige situatie

In de huidige situatie zijn kinderen voor hun culturele ontwikkeling aangewezen op hun ouders en peers, het funderend onderwijs, de overheden en de culturele omgeving. De verantwoordelijkheid van elk van deze betrokken partijen is anders:

- Ouders en peers stimuleren het informele leren. Daarmee wordt bedoeld dat kinderen leren zonder het vooropgezette doel om te leren. Ook hebben ouders een belangrijke rol in het organiseren van non-formeel leren voor hun kind, via cursussen of trainingen. In de huidige situatie zijn kinderen voor non-formeel leren en deels voor formeel leren afhankelijk van de motivatie en de financiële situatie van hun ouders.
- Het funderend onderwijs voorziet in de formele, wettelijk gereguleerde leersituatie. De rijksoverheid is verantwoordelijk voor de bekostiging en het wettelijk kader voor het onderwijs. Kerndoelen, eindtermen en examenprogramma's worden door het Rijk bepaald, de uitvoering en invulling door de individuele scholen.
- Overheden: de gemeente speelt een rol in de aansluiting tussen binnenschools en buitenschools leren en in de afspraken met scholen (bijvoorbeeld door het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs of via de Lokale Educatieve Agenda). Iedere overheidslaag heeft zijn verantwoordelijkheid voor de culturele infrastructuur.
- De culturele omgeving bestaat uit aanbieders van cultuureducatie in de vrije tijd (individuele aanbieders, instellingen met of zonder subsidie), culturele activiteiten die bezocht kunnen worden (zoals musea, podia of festivals) en participatiemogelijkheden (bijvoorbeeld bij verenigingen, gezelschappen of bandjes).

Voor een beschrijving van de huidige situatie verwijzen wij naar de publicatie *Een Kleurrijke basis* (2016) van het LKCA.

De rol van de overheden en wet- en regelgeving

De drie overheden hebben in de huidige situatie ieder hun eigen rol:

- Het Rijk financiert vanuit het cultuurbeleid de Culturele Basisinfrastructuur, diverse fondsen en de landelijke ondersteuning. Vanuit het onderwijsbeleid is het Rijk verantwoordelijk voor de kerndoelen en examenprogramma's.
- De provincie speelt een rol in de tweedelijns ondersteuning, in het bevorderen van kwalitatieve deskundigheidsbevordering en in de regionale spreiding.
- De gemeente zorgt voor de instandhouding van professionele cultuur- en educatiemogelijkheden en voor verbindingen tussen onderwijs en de culturele omgeving via de combinatiefunctionaris. Financiële toegankelijkheid van de culturele omgeving voor leerlingen valt ook onder de gemeentelijke verantwoordelijkheid, bijvoorbeeld via kortingsregelingen.

In bijlage 2 ziet u welke wet- en regelgeving op cultuur en cultuureducatie van toepassing is.

Financiering door particuliere fondsen

Landelijke, regionale en lokale particuliere fondsen financieren culturele projecten en programma's van instellingen en individuen. Soms hebben deze projecten (ook) een cultuureducatief karakter doordat ze ontwikkeld worden voor en met scholen.

Aansluiting tussen binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie

De aansluiting tussen binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie is in de huidige situatie niet geregeld. Leerlingen krijgen binnen het curriculum cultuureducatie die op initiatief van hun school wordt aangevuld met verbredings- en verdiepingsmogelijkheden. Een relatie met buitenschoolse cultuureducatie is er zelden of niet. Dat geldt ook andersom: buitenschoolse cultuureducatie heeft nu over het algemeen geen directe relatie met binnenschoolse cultuureducatie.

Nieuwe ontwikkelingen die relevant zijn voor cultuureducatie

De huidige situatie ten aanzien van cultuureducatie is een momentopname. Tijdens het schrijven van de *Basis voor Cultuureducatie* spelen nieuwe ontwikkelingen die relevant zijn voor de toekomst van cultuureducatie. Voorbeelden zijn:

- De nationale discussie over het onderwijscurriculum via Onderwijs2032
- De uitwerking van de Europese 'key competence' #8 ('Cultural awareness and expression')
- De voorbereiding voor de nieuwe cultuurbeleidsperiode 2017-2020 van het Rijk, provincies en verschillende gemeenten, inclusief de voortgang van de matchingsregeling voor provincie en de 35 grote gemeenten als onderdeel van het rijksprogramma Cultuureducatie met Kwaliteit

Een korte beschrijving van deze ontwikkelingen vindt u in bijlage 3.

De decentralisatie van overheidstaken in het sociale domein is ook van belang. Hetzelfde geldt voor ontwikkelingen die iets verder buiten ons aandachtsgebied liggen, zoals het pleidooi voor toegangsrecht voor kinderopvang via Kindcentra 2020 en de landelijke beweging in de richting van integrale kindcentra.

Cultuur en andere domeinen

Er bestaat twijfel over de inzet van cultuur voor andere doelstellingen⁵. Toch worden sociale doeleinden (zoals cohesie en achterstandenbeleid) en economische ontwikkelingen (creativiteit, toerisme, vestigingsbeleid) vaak genoemd in beleidsvoornemens en als legitimering voor de ondersteuning van cultuur door de overheid. Cultuureducatie heeft haar waarde als zelfstandig onderwijsgebied, maar heeft ook meerwaarde in de interactie met andere (leer)gebieden. Daarnaast zijn de typische kenmerken van het artistieke (leer)proces, zoals creativiteit en innovatie, breed toepasbaar. Cultuureducatie kan helpen om de lesstof van andere leergebieden op een andere manier te verwerken en te presenteren. Zo maken leerlingen zich deze lesstof op een authentiekere manier eigen. Dat leidt tot een beter en persoonlijker begrip van de stof.

⁵ Zie bijvoorbeeld het rapport 'Art for Art's Sake' van de OESO. Het rapport en de context ervan vindt u op <http://www.lkca.nl/onderzoek/onderzoeksagenda/art-for-arts-sake-oeso>

3.2 Voorwaarden voor cultuureducatie als basis voor de culturele ontwikkeling

Een structuur voor binnen- én buitenschoolse cultuureducatie draait in eerste instantie om het bieden van gelijke ontwikkelkansen voor alle kinderen en jongeren tot 18 jaar. Wat willen we van cultuur meegeven en welke bijdrage kan cultuur leveren aan hun ontwikkeling? Cultuureducatie en -participatie dragen bij aan de toekomstige mogelijkheden en kansen voor ieder kind. Leerlingen die veel culturele bagage meekrijgen, behalen een significant hoger studierendement in het vervolgonderwijs, zo laat recent Vlaams onderzoek⁶ zien. Dit pleit voor een sterke ambitie voor cultuur in onderwijs en beleid voor alle typen leerlingen.

De *Basis voor Cultuureducatie* staat daarom voor:

- Gelijke culturele ontwikkelkansen voor iedereen van 0 tot 18 jaar
- Cultuureducatie met een doorlopende leerlijn en geïntegreerd in het curriculum
- Verbinding tussen binnen- en buitenschoolse educatie
- Kennismaking en talentontwikkeling
- Een cultuurrijke leer- en leefomgeving

We willen alle kinderen de kans bieden om hun culturele interesse en bagage optimaal te ontwikkelen. Zodat ze hun talenten kunnen ontdekken, plezier kunnen beleven en de socialisatie en participatie kunnen ervaren die daarmee samenhangen.

Wat is daarvoor nodig?

- 1 Scholen en aanbieders van cultuureducatie die gebruikmaken van beschikbare *leerplankaders* (binnenschools) en *raamleerplannen of richtlijnen* (buitenschools).
- 2 Onderwijsinstellingen die een *visie* op cultuuronderwijs hebben en de *regie en verantwoordelijkheid* voor de uitvoering op zich nemen.
- 3 Integratie van *cultuur in het onderwijscurriculum* met een *doorgaande leerlijn cultuureducatie*.
- 4 Een cultuurcurriculum op school dat voorziet in de ontwikkeling van artistiek-*creatieve vaardigheden in een cultuurhistorische context*, waarin ruimte is voor afzonderlijke kunstdisciplines en cultureel erfgoed en een *examen in een kunstvak*.
- 5 Buitenschoolse educatie die zich richt op *verbreding en verdieping* van de cultuurvakken, aanvullend op de binnenschoolse educatie. Buitenschoolse educatie is gericht op participatie en ontplooiing van talent, en is laagdrempelig beschikbaar voor iedereen. Lokale zichtbaarheid van buitenschoolse educatie laat de brede maatschappelijke waarde van cultuur zien.
- 6 Een doorlopende leerlijn en heldere tussen- en einddoelen, zodat er een *goede aansluiting* is tussen primair en voortgezet cultuuronderwijs en tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie.
- 7 *Goed geschoolde docenten* die binnen- en buitenschools zorgen voor een veilig en hoogstaand leerklimaat. Binnenschools staan bevoegde leraren voor de klas, buitenschools kan erkenning van deskundigheid ook verlopen via een EVC-traject (erkenning van verworven competenties).

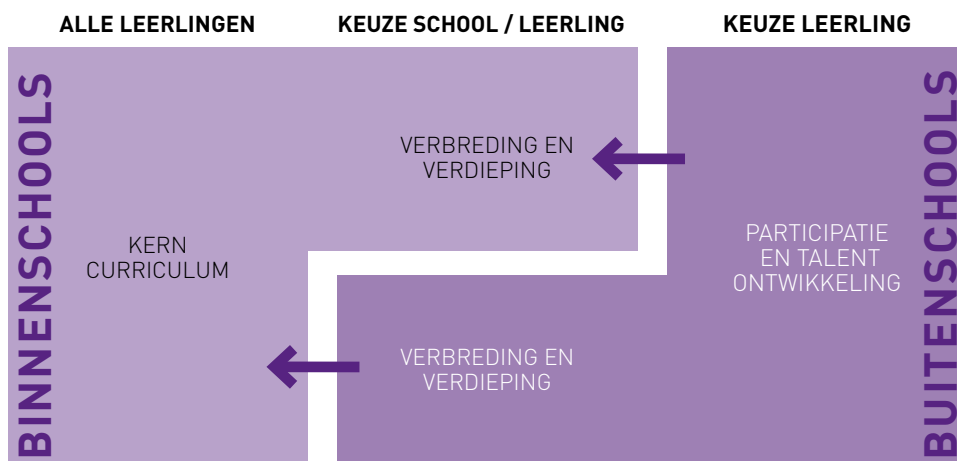
⁶ <http://www.lkca.nl/onderzoek/onderzoeksagenda/art-for-arts-sake-oesol>. Glorieux, I. Laurijssen en O. Sobczyk, Studiesucces in het eerste jaar hoger onderwijs in Vlaanderen. Een analyse van de impact van kenmerken van studenten en van opleidingen, SSL Leuven, 201

- 8 Door gemeenten aangestelde *combinatiefunctionarissen cultuur* die de aansluiting tussen school en het culturele veld versterken. Zij helpen scholen om de juiste culturele partners te vinden, koppelen aanbieders van cultuureducatie aan scholen en wijzen de weg voor talentontwikkeling en cultuurparticipatie. Elke school zorgt voor een aanspreekpunt in de vorm van een *cultuurcoördinator*.
- 9 Een cultuurrijke leer- en leefomgeving. Dat vraagt om *afstemming en afspraken over voorzieningen en verantwoordelijkheden* tussen onderwijs, culturele partijen en overheden (landelijk, provinciaal en gemeentelijk) waarin provincies een regierol spelen voor regionale afstemming.
- 10 Leren van elkaars ervaringen, zodat het gewenste ambitieniveau sneller wordt bereikt. *Het delen van ervaringen, kennis en instrumenten* door alle betrokken partijen is cruciaal, zowel landelijk, regionaal als lokaal.

De afgelopen vier jaar heeft het overheidsbeleid vooral accenten gelegd op cultuureducatie op de basisschool. De komende jaren is het belangrijk dat er evenredige aandacht uitgaat naar cultuureducatie in de schoolloopbaan na het primair onderwijs.

3.3 Verandering

In de huidige situatie vindt binnen- en buitenschoolse cultuureducatie plaats in financieel en organisatorisch gescheiden werelden terwijl beide zich richten op dezelfde opgroeiende kinderen en jongeren. De huidige wettelijke kaders bieden al mogelijkheden om de ambities voor cultuureducatie te bereiken. Daarnaast kunnen we met enkele aanpassingen in het systeem komen tot een betere situatie. Door de binnenschoolse en buitenschoolse financiën en regels dichter bij elkaar te brengen wordt aansluiting vanzelfsprekend.

Verbinding binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie

●● **Voorbeeld uit de huidige praktijk: integraal werken aan natuurlijk leren – IKC Laterna Magica, Amsterdam (kinderopvang, basisonderwijs en in de toekomst voortgezet onderwijs)**

Laterna Magica 0-18 is een leergemeenschap waar maatwerk de standaard is. Kinderen bepalen zelf mede hun leerroute, met hun nieuwsgierigheid als bron. Laterna Magica is een integrale kindvoorziening voor kinderen van 0-12 jaar, doorgroeiend naar van 0-18 jaar.

Kinderen worden geplaatst in een unit. Er zijn meerdere units met ieder een eigen team: unit 0 t/m 2 jaar, unit 3 t/m 6 jaar, unit 7 t/m 9 jaar, unit 10 t/m 13 jaar, unit 14 t/m 16 jaar en unit 16 t/m 18 jaar. Het accent ligt op het ontwikkelen van zelfsturing, spelend en onderzoekend leren en leren en bijdragen in een leergemeenschap.

Laterna Magica werkt vanuit het concept Natuurlijk Leren. 'Leren doe je niet alleen uit boeken!' zegt de school. 'Op Laterna Magica kun je vooral veel zelf doen en zelf ontdekken.' Tegelijkertijd zorgt de school ervoor dat de kerndoelen van het primair en voortgezet onderwijs gehaald worden. Elke unit heeft een multidisciplinair team, dat bestaat uit medewerkers met verschillende functies en rollen. Leerkrachten, pedagogen en experts zorgen samen voor een rijke leeromgeving en uitdagende activiteiten tussen 7:30 uur en 18:30 uur. Elke unit wordt geleid door een unitleider die het leerproces in het team modereert, de kwaliteit monitort en zitting heeft in het managementteam, dat bestaat uit unitleiders en directie.

De organisatie is een 'community of learners' met een sterk ontwikkeld leerlandschap. Iedereen leert van elkaar en het leer- en activiteiten aanbod is voortdurend in ontwikkeling. Laterna Magica leidt zelf mensen op voor het werken in een integraal kindcentrum en Natuurlijk Leren.

Over cultuureducatie zegt Laterna Magica in het koersplan 2016-2019: 'De stad is de school'. Laterna Magica 0-18 biedt naast een breed en samenhangend curriculum ook een rijke leeromgeving. Sport, cultuur, kunst, natuurervaringen, reële werkervaringen: ze lopen door het dagelijks aanbod heen. Een school waar je kiest hoe je 's ochtends, 's middags en 's avonds sport, creëert, werkt en leert. Spelen, onderzoeken en leren liggen in elkaars verlengde.

Levensecht onderwijs is belangrijk voor kinderen en jongeren. Dat voedt hun motivatie. Iedere jonge homo ludens kan terecht op een voorziening die 52 weken per jaar, van 7:30 tot 18:30 uur open is. In of bij het gebouw kun je sporten, theater of muziek maken. Maar ook al lerend bijdragen aan de stad, door te leren en werken in onder meer museum, bibliotheek, theater, werkplaats, sportschool en tuin. Deze voorzieningen zijn niet allemaal in het 'schoolgebouw' gesitueerd, maar onderdeel van de stad. Zo creëert Laterna Magica een extra rijke leeromgeving waarin authentieke leertaken goed georganiseerd zijn. Kinderen ontwikkelen al werkend hun houding, kennis en vaardigheden op een wendbare manier.

Het projectbureau van Laterna Magica ontsluit de stad ten behoeve van de ontwikkeling van de leerlingen. Het projectbureau onderhoudt warme contacten met de unitteams, bewoners, organisaties, ondernemers, educatieve instellingen en kunst- en culturele instellingen in Amsterdam. Zo kan de school leerlingen in contact brengen met bijvoorbeeld interessante locaties, tentoonstellingen, lezingen en leer-werkplekken. Leerlingen kunnen aankloppen bij het projectbureau voor specifieke leerwensen waarvoor nog niets beschikbaar is. Buurtbewoners, ondernemers, educatieve en culturele instellingen kunnen ook contact zoeken met het projectbureau.

●● Voorbeeld uit de huidige praktijk: De Nieuwste School (DNS), Tilburg (voortgezet onderwijs)

De Nieuwste School (DNS) is een kleinschalige school voor mavo, havo en vwo met een uniek onderwijsconcept. Kernaspecten van het leerproces van DNS zijn de 'ontwerpprincipes', die dienen als inspiratie voor de ontwikkeling en het ontwerp van het onderwijs:

- Verwondering: door betekenis te zoeken, waar te nemen, te beleven en te ervaren
- Eigenaarschap: zorgt voor motivatie en geïntegreerde kennis
- Het geleerde zichtbaar maken: leerlingen kunnen continu laten zien waar ze zijn in het leerproces en tonen dit aan door onder andere een logboek bij te houden met persoonlijke reflectie op zowel het proces als de inhoud

Het leerproces van DNS start met het nieuwsgierig maken van leerlingen. Vervolgens gaan leerlingen zelf op onderzoek uit. Dat gebeurt met een thema waarvoor leerlingen zelf een leervraag formuleren. Deze leervraag valt binnen een van de drie leergebieden:

- Humanics: de mens in tijd en omgeving
- Arts: de mens en zijn scheppend vermogen
- Science: de mens en zijn natuurlijke omgeving

In hun eerste leerjaar maken leerlingen kennis met de verschillende kunstzinnige disciplines tijdens verschillende inspiratiedagen. Aan het einde van het schooljaar geven ze hun voorkeur aan. Op basis van deze voorkeuren stelt de school groepen samen voor theater, dans, muziek en beeldende kunst.

In het tweede leerjaar krijgen de leerlingen 16 verdiepingslessen in de discipline van hun eerste of tweede keuze. In het leergebied Arts wordt in het tweede leerjaar gewerkt in workshops met vaste experts en gastdocenten. De vaste experts hebben een expertise in de discipline beeldende kunst. De gastdocenten zijn actief op het gebied van beeldende kunst, muziek, dans en (bewegings)theater.

Het derde leerjaar krijgen mavoleerlingen Kunstvakken 1, dat wordt afgesloten met een schoolexamen. Leerlingen ondernemen vier culturele activiteiten en maken een portfolio waarin ze hun ervaringen vastleggen. DNS organiseert minstens één activiteit. Daarnaast gaan de leerlingen zelfstandig naar activiteiten op het gebied van dans, muziek, theater, literatuur, cultureel erfgoed en beeldende kunst. De leerlingen in het derde leerjaar havo-vwo werken aan de hand van zes thema's.

In de bovenbouw (vanaf het vierde leerjaar) bestaat het kunstvak uit praktijk ('Kunst Beeldend') en theorie ('Kunst Algemeen'). Om de leerlingen kennis te laten maken met deze combinatie, bieden de thema's in het derde leerjaar meestal ook een combinatie van praktijk en theorie.

4 Stappenplan

De verantwoordelijkheid voor een structuur die cultuureducatie verankert in de samenleving, is verdeeld over overheid, onderwijs en cultuur. Veel onderdelen uit de visie die we hiervoor hebben beschreven, kunnen al deels of geheel ingevoerd worden. Soms in samenwerking met andere partijen, soms van binnenuit op school met docenten, leerlingen en ouders. Welke mogelijkheden zijn er in de huidige situatie, dan wel met aanpassingen in het huidige systeem in de komende vier jaar? In dit hoofdstuk geven we een overzicht van alle mogelijke maatregelen, gevolgd door een toelichting.

4.1 Overzicht maatregelen Basis voor Cultuureducatie

Maatregel	Verantwoordelijke partijen	Andere betrokken partijen	Mogelijk in huidige situatie	Aanpassingen huidige systeem komende 4 jaar
A Kennisdeling				
A1 Landelijke, regionale en lokale kennisdeling stimuleren tussen overheden, onderwijs en cultuur	Rijk, provincie, gemeente	Lokale en regionale kenniscentra cultuureducatie en landelijke ondersteuningsinstellingen, SLO, LKCA		
A2 Landelijke CBS-monitor culturele infrastructuur continueren	Rijk	Provincies, gemeenten, culturele partijen, landelijke ondersteuningsinstellingen		
A3 Lokale culturele omgeving in kaart brengen	Gemeenten	Culturele aanbieders		
A4 Kader opstellen en benchmark uitvoeren voor het in kaart brengen van de situatie in Nederlandse gemeenten	VNG	LKCA, Atlas voor gemeenten		
B Wet- en regelgeving				
B1 Wetgeving onderwijs en opvang op elkaar aansluiten om samenwerking te vereenvoudigen	Rijk	Kindcentra2020, PO-Raad, VO-raad, brancheorganisaties, LKCA		
B2 Onderwijswetgeving aanpassen met toetsingskader voor cultuureducatie dat aansluit op kerndoelen en eindtermen	Rijk	PO-Raad, VO-raad, vakdocenten, SLO, LKCA		
B3 Overheidsafspraken actualiseren over aansluiting tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie en het voorzieningenniveau	Rijk, provincie, gemeente	PO-Raad, VO-Raad, zelfstandige professionals en Cultuurconnectie, SLO en LKCA		
B4 Cultuurdeelname onder jongeren (0-18 jr) stimuleren en monitoren	Rijk en gemeenten	PO-Raad, VO-raad, CJP, LKCA, Jeugdcultuurfonds		
C Kwaliteit inhoud cultuureducatie				
C1 Cultuuronderwijsdoelen aanscherpen en verhelderen voor doorgaande leerlijn cultuureducatie	Rijk	SLO, PO-Raad, VO-raad, vakdocenten		
C2 Landelijk leerplankader kunstzinnige oriëntatie mogelijk aanpassen aan toetsingskader voor cultuureducatie	SLO	PO-Raad, VO-raad, LKCA, vakdocenten		
C3 Bekendheid van leerplankaders onder docenten vergroten en gebruik ervan stimuleren	Docentenopleidingen	LOBO, KVDO		
C4 Gecertificeerde cultuurcoördinatoren aanstellen met voldoende taakuren	Rijk	PO-Raad, VO-raad, AVS		
C5 Combinatiefunctionaris cultuur aanstellen om binnen- en buitenschoolse cultuureducatie te verbinden	Gemeenten	Provincie, Rijk (bekostiging)		
C6 Vakleerkrachten inzetten of docenten specialiseren	Scholen	PO-Raad, VO-raad, AVS, Rijk (bekostiging)		
C7 Examen cultuurvakken behouden	Rijk	SLO, CITO, VO-raad, vakdocenten		

VERVOLG →

Maatregel	Verantwoordelijke partijen	Andere betrokken partijen	Mogelijk in huidige situatie	Aanpassingen huidige systeem komende 4 jaar
C8 Het aanbod van examenmogelijkheden in kunstvakken regionaal afstemmen	Voorgezet onderwijs	VO-raad		
C9 Cultuureducatie in het voortgezet onderwijs versterken	Rijk	SLO, CITO, VO-raad, vakdocenten, LKCA		
C10 Cultuureducatie een volwaardige plek geven in het (v)mbo en speciaal onderwijs	Rijk	VO-raad, vakdocenten		
C11 Buitenschoolse raamleerplannen en richtlijnen actualiseren en afstemmen op binnenschoolse leerplankaders	LKCA	SLO, PO-Raad, VO-raad, vakdocenten, Cultuurconnectie		
C12 Leerplankader, raamleerplannen en richtlijnen gebruiken voor aansluiting binnen- en buitenschoolse cultuureducatie	Scholen, cult. aanbieders	PO-Raad, VO-raad, AVS		
C13 Raamleerplannen en richtlijnen gebruiken in subsidievoorwaarden voor projecten en aanbieders van cultuureducatie	Rijk, provincie, gemeente	Scholen, culturele aanbieders, PO-Raad, VO-raad, AVS		
D Kwaliteit docenten				
D1 Nascholing cultuureducatie stimuleren via lerarenregister	Rijk	PO-Raad, VO-raad, AVS, LKCA		
D2 Bijscholing docenten facilitairen	Scholen	LOBO, KVDO, PO-Raad, VO-raad, AVS		
D3 Opleiding cultuureducatie ontwikkelen voor basisonderwijsdocenten	LOBO	Vakdocenten, Cultuurconnectie, SLO, LKCA		
D4 Opleiding cultuureducatie ontwikkelen voor vakdocenten	KVDO	Vakdocenten, Cultuurconnectie, LKCA		
D5 Binnenschoolse bevoegdheid van docenten voor cultuureducatie hanteren	Scholen	LOBO, KVDO, PO-Raad, VO-raad, AVS		
D6 Ervaringscertificaten en 'Associate degree' ontwikkelen voor buitenschoolse docenten	KVDO	Vakdocenten, Cultuurconnectie, LKCA		
D7 Geschiktheidsverklaring als voorwaarde hanteren voor cultuureducatiesubsidies	Rijk, provincie, gemeente	Scholen, culturele aanbieders		
D8 Geschiktheidsverklaring als voorwaarde hanteren voor educatieve medewerkers bij culturele instellingen	Culturele instellingen	KVDO, Cultuurconnectie, LKCA		
E Kwaliteit culturele omgeving				
E1 Lokaal, regionaal en landelijk aanbod, culturele producties en presentatiemogelijkheden stimuleren	Rijk, provincie, gemeente	Culturele aanbieders, brancheverenigingen		
E2 Het aanbod in de culturele omgeving op elkaar afstemmen	Rijk, provincie, gemeente	Culturele aanbieders, brancheverenigingen		

4.2 Kennisdeling (A)

Landelijke, regionale en lokale kennisdeling stimuleren tussen overheden, onderwijs en cultuur (A1)

Overheden, onderwijs en culturele partijen bepalen in gezamenlijk overleg welk voorzieningenniveau nodig is om invulling te geven aan een cultuurrijke leer- en leefomgeving op basis van kennis en ervaring. Dit wordt gestimuleerd door het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs waar het gaat om de binnenschoolse cultuureducatie. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van lokale convenanten tussen overheid, onderwijs en culturele partijen voor de realisatie van binnenschoolse cultuureducatie, zoals in Haarlem, Arnhem en Leiden. In andere lokale situaties kiest men voor aansluiting op de Lokale Educatieve Agenda, zoals in Hengelo. Voor de buitenschoolse cultuureducatie bestaat een dergelijk stimulerend kader niet maar kan de lokale of regionale overheid het voortouw nemen.

Voor overheden is het belangrijk om de fysieke infrastructuur in kaart te brengen. Zo zijn lokale partijen beter in staat om elkaar te vinden, onderling af te stemmen en samen te werken. Ook wordt duidelijk waar extra ondersteuning van de overheid nodig is. Een behoeftepeiling is een belangrijk onderdeel van deze maatregel. Het koppelen van lokale informatie op landelijk niveau maakt het op termijn mogelijk om veranderingen in de culturele infrastructuur te volgen. Dat is nodig om de ambities op landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau op elkaar af te stemmen. Ook verdere kennisdeling tussen deze drie overheidslagen, het onderwijs en het culturele veld draagt hieraan bij. De rijksoverheid kan dit faciliteren met een landelijke monitor. Voor de kennisdeling kunnen de bestaande platforms en partijen worden ingezet, zoals de stedelijke en provinciale kenniscentra en het LKCA.

Landelijke CBS-monitor culturele infrastructuur continueren (A2)

De zichtbaarheid van cultuur in de statistieken van het CBS is van groot praktisch en strategisch belang voor alle betrokken sectoren. Een landelijke monitor voorziet in de behoefte aan statistische gegevens op het gebied van cultuur bij het ministerie van OCW, lagere overheden en betrokken partijen op het gebied van cultuureducatie. Op basis van deze statistieken kunnen plannen worden gemaakt en wordt de samenhang met andere gegevens zichtbaar. Mogelijk wordt een deel van de informatie op termijn Europees verplicht (in het kader van de FRIBS-verordening).

Lokale culturele omgeving in kaart brengen (A3)

Het is aan de gemeente om de culturele omgeving lokaal in kaart te brengen. Dat helpt bij het maken van lokale beleidskeuzes en biedt inzicht aan lokale partijen en gebruikers over mogelijkheden. Een behoeftepeiling is onderdeel van deze maatregel. Een culturele kaart en onderzoek maken het mogelijk om op termijn veranderingen in de culturele infrastructuur te zien en daarop in te spelen als dat nodig is.⁷

Kader opstellen en benchmark uitvoeren voor het in kaart brengen van de situatie in Nederlandse gemeenten (A4)

Door lokale situaties te toetsen aan criteria voor het voorzieningenniveau is te analyseren

of er in Nederland witte vlekken zijn van gemeenten waar het voorzieningenniveau echt onder de maat is en welke gemeenten daar redelijk of goed aan voldoen.

4.3 Wet- en regelgeving (B)

Wetgeving onderwijs en opvang op elkaar aansluiten om samenwerking te vereenvoudigen (B1)

Buitenschoolse cultuureducatie is een verbreding en verdieping van de cultuurvakken op school of vangt lacunes op. Buitenschoolse educatie richt zich op verdere ontplooiing, participatie en talentontwikkeling. Dit kan in de vorm van lessen van vakdocenten, maar ook door deel te nemen aan educatieve programma's van culturele aanbieders, zoals musea, theatergezelschappen, orkesten of bibliotheken. Omdat het om dezelfde kinderen gaat, is het belangrijk dat verplichtingen van aanbieders gelijk getrokken worden. Verschillende richtlijnen over bijvoorbeeld het aantal leerlingen per medewerker behoren daarmee tot het verleden. Belangrijk is ook dat onderwijs- en opvangorganisaties de vrijheid krijgen om elkaars locaties te benutten.

Op verschillende plekken in Nederland worden al verbindingen gelegd tussen binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie. Dat gebeurt op uiteenlopende manieren, van brede scholen en integrale kindcentra tot verlengde schooldagen en de inzet van cultuurcoaches om samenwerkingsconstructies tot stand te brengen. In de publicatie *Cultuureducatie Binnenste-buiten*⁸ staan negen voorbeelden beschreven.

Onderwijswetgeving aanpassen met toetsingskader voor cultuureducatie dat aansluit op kerndoelen en eindtermen (B2)

Er zijn kerndoelen en examenprogramma's. Maar de doelen zijn globaal en de toetsing is divers. Dat belemmert de doorgaande leerlijn. Er is geen goede aansluiting tussen primair en voortgezet cultuuronderwijs en tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie. Ook zijn de voorzieningen overal anders. Dat zorgt voor verschillen: niet alle kinderen krijgen gelijkwaardige bagage mee of krijgen dezelfde kansen om zich te ontwikkelen. Met een toetsingskader voor cultuureducatie is voor onderwijs een doorgaande leerlijn mogelijk.

Overheidsafspraken actualiseren over aansluiting tussen binnen- en buitenschoolse cultuureducatie en het voorzieningenniveau (B3)

De uitgangspunten voor de verdeling van verantwoordelijkheden tussen rijksoverheid en lagere overheden staan beschreven in het Algemeen Kader Interbestuurlijke Verhoudingen Cultuur OCW, IPO en VNG van 21 mei 2012. De uitgangspunten voor cultuur zijn zeer globaal en gaan vooral over binnenschoolse cultuureducatie. Een uitwerking is te vinden in het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs, maar ook in de regeling voor de combinatiefunctionarissen cultuur en de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit. Samen vormen ze een raamwerk voor de verantwoordelijkheid, inzet en middelen van de drie

⁷ J. Bussemaker, brief aan Tweede Kamer 'Uitvoering moties VAO Uitgangspunten Cultuurbeleid', Den Haag, 24 augustus 2015.

⁸ Jan van den Eijnden et al., *Cultuureducatie Binnenste-buiten. Verbinding van cultuuronderwijs op school met de culturele omgeving*, LKCA, Utrecht, oktober 2015

verschillende overheidslagen voor de binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie van kinderen en jongeren tot 18 jaar. De verdere uitwerking gebeurt op lokaal en provinciaal niveau. Het is wenselijk om dit kader te actualiseren en specificeren en om afspraken te maken over criteria voor het lokale voorzieningenniveau (aansluitend bij de benchmark zoals genoemd bij punt A4), om de verantwoordelijkheid, inzet en bijbehorende middelen voor buitenschoolse cultuureducatie van kinderen en jongeren te regelen.

Mogelijke aanknopingspunten zijn de brief van de G9⁹ aan de minister van OCW voor de verdeling van de verantwoordelijkheden tussen stad, regio en Rijk, en *We the North*¹⁰, waarin de drie noordelijke provincies gezamenlijke ambities hebben geformuleerd, onder andere voor cultuureducatie en cultuurparticipatie.

Cultuurdeelname onder jongeren van 0 tot 18 jaar stimuleren en monitoren [B4]

De inzet van CJP en de MBO Card stimuleert jongeren om in hun vrije tijd deel te nemen aan culturele activiteiten en stimuleert culturele instellingen om aanbod voor deze doelgroep te ontwikkelen. De koppeling van het schoolbudget aan de kaart is de afgelopen jaren succesvol gebleken. De aanvullende kortingen van culturele aanbieders verlagen de drempel voor deelname. De mogelijkheden van de huidige kaarten kunnen uitgebreid worden in het speciaal en het primair onderwijs. Daarnaast kan er meer gedaan worden met de gebruiksgegevens van de kaarten.

Een belangrijk uitgangspunt van de *Basis voor Cultuureducatie* is gelijke toegang tot cultuureducatie voor ieder kind. Voor kinderen uit gezinnen met een minimuminkomen zijn de kosten vaak een drempel. In de huidige situatie zijn er gemeenten en provincies die deze drempel wegnemen met inkomenscompensatieregelingen, zoals een pas of fonds. Ook komt het voor dat culturele aanbieders de opdracht krijgen om activiteiten voor kinderen en jongeren tot 18 jaar gratis aan te bieden.

4.4 Kwaliteit inhoud cultuureducatie [C]

Cultuuronderwijsdoelen aanscherpen en verhelderen voor doorgaande leerlijn cultuureducatie [C1].

In aansluiting op de ambitie van Platform Onderwijs2032 pleiten wij voor een doorlopend cultuurcurriculum met op drie momenten heldere en eenduidig geformuleerde tussen- en einddoelen:

- Aan het einde van de basisschool
- Aan het einde van de onderbouw van het voortgezet onderwijs
- Ter afsluiting van het voortgezet onderwijs

⁹ Brief van de wethouder van Kunst en Cultuur van de gemeente Amsterdam, Kajsa Ollongren van 24 april 2015 namens de G9 (Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Eindhoven, Enschede, Groningen, Maastricht, Rotterdam, Utrecht) aan de minister van OCW. Zie: <http://www.lkca.nl/nieuws/nieuwsoverzicht/grote-gemeenten-willen-voortrekkersrol-in-cultuurbeleid>

¹⁰ 'We the North'. Kader voor Noordelijk programma Experimenteerregio 2017-2020. Gemeenten Leeuwarden, Assen, Groningen en Emmen en provincies Groningen, Friesland en Drenthe.

Daarnaast moet er sprake zijn van een geïntegreerd onderwijscurriculum waarvan cultuur nadrukkelijk onderdeel uitmaakt. Dit vindt minstens op het niveau van een kerncurriculum plaats en mogelijk ook voor de verbreding en verdieping die een school kan aanbieden.

Het kerncurriculum voor cultuureducatie bestaat uit een gemeenschappelijk deel voor alle (kunst)disciplines. Daarbij gaat het om het ontwikkelen van artistiek-creatieve vaardigheden in cultuurhistorische context, met daarnaast voldoende aandacht voor afzonderlijke disciplines en cultureel erfgoed. Op initiatief van de rijksoverheid kunnen onderwijspartijen dit curriculum opstellen.

Landelijk leerplankader kunstzinnige oriëntatie mogelijk aanpassen aan toetsingskader voor cultuureducatie (C2)

Het leerplankader kunstzinnige oriëntatie¹¹ biedt houvast bij de invulling en borging van het curriculum voor kunstzinnige oriëntatie op scholen. In dit kader zijn competenties uitgewerkt voor het creatieve proces in leerlijnen voor de kunstzinnige vakdisciplines (beeldende kunst, dans, drama, muziek) en cultureel erfgoed. De leerlijnen laten de opbouw van deze competenties zien. Het is aan scholen om te bepalen of ze het onderwijsaanbod in aparte vakken of meer in samenhang aanbieden. In navolging van het aanscherpen en verhelderen van de cultuuronderwijsdoelen past SLO (het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling) het leerplankader met betrokken partijen aan om het in overeenstemming te brengen met het toetsingskader cultuureducatie.

Bekendheid van Leerplankaders onder docenten vergroten en gebruik ervan stimuleren (C3)

Leerplankaders, raamleerplannen en richtlijnen ondersteunen docenten, scholen, instellingen en brancheverenigingen bij het verzorgen van cultuureducatie. Of ze in de praktijk gebruikt worden, is niet bekend. Docenten maken weinig gebruik van bestaande methodes omdat die onvoldoende aansluiten bij hun wensen en mogelijkheden. Het ontwikkelen van methodes voor cultuuronderwijs is ingewikkeld. Bovendien zien veel uitgeverijen te weinig verdienmogelijkheden voor het (verder) ontwikkelen of actualiseren van methoden. Dit heeft te maken met de onderwijsvrijheid en de verschillende ambitieniveaus van scholen, waardoor grote onderlinge verschillen tussen scholen ontstaan. Daarnaast is recent veel materiaal ontwikkeld binnen het programma Cultuureducatie met Kwaliteit.

Er is op dit moment geen zicht op of het wenselijk is dat alle partijen gebruik maken van dezelfde richtlijnen. Het is wel wenselijk om het gebruik van richtlijnen op landelijk niveau in kaart te brengen en zo nodig te stimuleren via deskundigheidsbevorderingstrajecten van docentenopleidingen. Bekendheid met het leerplankader onder docenten is een zaak voor de docentenopleidingen en lerarenpartijen.

Gecertificeerde cultuurcoördinatoren aanstellen met voldoende taakuren (C4)

Het kost scholen tijd om culturele activiteiten te regelen en samen te werken met de culturele omgeving. Bovendien hebben zij expertise nodig om keuzes te maken. Daarom is het wenselijk dat elke school beschikt over een gecertificeerde interne cultuurcoördinator (icc'er) – dat is nu op ruim 85% van de scholen het geval – met

¹¹ Bron: <http://kunstzinnigeorientatie.slo.nl/>

voldoende taakuren om deze functie naar behoren uit te voeren. Het aantal uren is (nu nog) mede afhankelijk van de ambitie die de school heeft, maar uit de huidige praktijk van icc'ers blijkt minimaal 40 uur op jaarbasis nodig te zijn. Afhankelijk van de grootte van de school en de ambities op het gebied van cultuureducatie zal een groter aantal uren nodig zijn.

Combinatiefunctionaris aanstellen om binnen- en buitenschoolse cultuureducatie te verbinden (C5)

In de huidige situatie is de combinatiefunctionaris cultuur nodig om binnen- en buitenschoolse cultuureducatie met elkaar te verbinden. De combinatiefunctionaris wordt op dit moment vooral gefaciliteerd door de gemeenten en het Rijk vanuit de huidige structurele regeling combinatiefunctionarissen. Belangrijke partners voor de combinatiefunctionarissen (in de praktijk ook wel cultuurcoaches genoemd) zijn de aanspreekpunten binnen de school (de icc'ers) en buiten de school (educatief medewerkers van culturele organisaties). De taakstelling is heel divers en vooral gericht op binnenschoolse cultuureducatie: herbezinning van ambities en middelen is nodig.

Niet alle culturele organisaties beschikken over een educatief medewerker, zoals een streekmuseum dat draait op vrijwilligers. De precieze invulling van de rol van combinatiefunctionaris is dus zeer afhankelijk van de lokale context. In een lokale culturele omgeving met veel professionals volstaat het om vraag en aanbod bij elkaar te brengen. In een omgeving met weinig professionals kan de functie van combinatiefunctionaris worden aangevuld met advies- en deskundigheidsbevorderingstaken.

Vakleerkrachten inzetten of docenten specialiseren (C6)

In het primair onderwijs zijn of voelen niet alle leerkrachten zich voldoende bekwaam voor het verzorgen van cultuureducatie. Het is daarom wenselijk dat het onderwijs vakleerkrachten inzet en de opleiding voor toekomstige groepsleerkrachten aanpast. Bijvoorbeeld door het aantal specialisaties uit te breiden, zoals het eindadvies van Platform Onderwijs2032 ook aangeeft en al in de nieuwe Kennisbasis pabo is vastgelegd.

Afhankelijk van de aanwezige kwaliteiten op een basisschool kan een vakleerkracht ingezet worden om lessen over te nemen, om lessen samen of afwisselend met de groepsdocent te verzorgen ('co-teaching') of om de docent te coachen tijdens de les. Groepsdocenten die zich bekwaam voelen en zich hebben gespecialiseerd, kunnen ook lessen verzorgen in andere groepen. Scholen die deskundigheid van verschillende disciplines goed verdelen over het docentteam, kunnen een volledig aanbod samenstellen.

Examen cultuurvakken behouden (C7)

Een cultuurvak als examenvak is een erkenning van de volwaardige plek van cultuureducatie in het onderwijs. Een examen voor cultuurvakken draagt bij aan de algemene vorming voor toekomstige beroepen of studies, al dan niet in een kunstvakrichting. Behoud van de mogelijkheid om examens te doen in de afzonderlijke kunst disciplines in de bovenbouw van havo en vwo is dus een must.

Het aanbod van examenmogelijkheden in kunstvakken regionaal afstemmen (C8)

Elke school maakt zijn eigen keuzes voor het aanbod van bepaalde cultuurvakken. Het is belangrijk dat het in elke regio mogelijk is om examen te doen in alle kunstvakken. Jongeren worden zo in staat gesteld de vakken van hun keuze op hoog niveau te volgen, ook in uitvoerend opzicht. Dat kan bereikt worden door regionale afstemming tussen de scholen. Om de aansluiting met de buitenschoolse cultuureducatie te bevorderen zou het aanbod ook afgestemd kunnen worden met de centra voor de kunsten in de regio.

Cultuureducatie in het voortgezet onderwijs versterken (C9)

De positie van cultuureducatie in het voortgezet onderwijs kan verbeterd worden door het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) in de bovenbouw te versterken. Dat kan bijvoorbeeld door het vak op te nemen in het examenresultaat (via het combinatiecijfer). Een verplicht cultuurvak als examenvak binnen het profiel Cultuur & Maatschappij zou een verdere versterking van de positie betekenen. Daarnaast is het van belang om de examenmogelijkheden te actualiseren door ook een examen aan te bieden voor disciplines als nieuwe media, film en fotografie.

Cultuureducatie een volwaardige plek geven in het (v)mbo en speciaal onderwijs (C10)

In het (v)mbo is aandacht nodig voor de algemeen vormende aspecten van cultuureducatie voor leerlingen zolang zij de startkwalificaties nog onvoldoende hebben behaald. Zo krijgen ook deze jongeren de kans om zich cultureel voldoende te vormen en ontwikkelen. Om dezelfde reden is het van belang dat cultuureducatie binnen alle vormen van speciaal onderwijs een plek in het curriculum krijgt. In zowel het (v)mbo als het speciaal onderwijs moet nog veel gebeuren op het gebied van cultuureducatie. Daarom is het belangrijk om kennisdeling en -ontwikkeling hierover te beleggen en faciliteren.

Buitenschoolse raamleerplannen en richtlijnen actualiseren en afstemmen op binnenschoolse leerplankaders (C11)

Het lijkt de Raad voor Cultuur zinvol een 'ontwikkelingsperspectief' in de vrije tijd te ontwerpen, vergelijkbaar met de leerlijnen in het cultuuronderwijs. Zo'n perspectief maakt duidelijk welke route de deelnemers kunnen volgen, geeft de docenten betere kaders en sluit beter aan op het lesprogramma in het reguliere onderwijs. Wat de raad betreft, komt er ook een kwaliteitsborging voor alle aanbieders van cultuureducatie waartoe al verschillende pogingen zijn ondernomen met wisselend succes.

Raamplannen en richtlijnen vormen een kader voor een planmatige en doelgerichte opzet van buitenschoolse opleidingen. Ze helpen verenigingen, cursusaanbieders en docenten om hun lesaanbod samen te stellen en te organiseren. Bijvoorbeeld bij het opstellen van duidelijke leerdoelen, het vertalen daarvan naar de leerinhoud, het ordenen van de lesstof, het faseren van de inhoud en duur van de lessen, het toepassen van didactische leer- en werkvormen en het vaststellen van toetsingscriteria en exameneisen.

Raamleerplannen en richtlijnen zijn daarnaast bedoeld om de discussie over kwaliteit en innovatie te bevorderen. Ze beschrijven trends en ontwikkelingen die van belang zijn voor het educatieve veld. De veranderende samenleving vraagt om een nieuw, afwisselend en flexibel aanbod, dat inspelt op de behoeftes van de amateurkunstenaar.

Het is nodig dat de huidige buitenschoolse raamleerplannen en richtlijnen door het LKCA worden geactualiseerd, aangescherpt en afgestemd op binnenschoolse leerplankaders. Een goed voorbeeld zijn de LKCA-richtlijnen muziekeducatie die door de Koninklijke Landelijke Muziek Organisatie (KNMO) en Cultuurconnectie worden gebruikt. Zij hebben er een landelijk examensysteem aan verbonden en werken aan verbreding met onder andere de Federatie van amateursymfonie- en strijkorkesten (FASO).

Leerplankader, raamleerplannen en richtlijnen gebruiken voor aansluiting binnen- en buitenschoolse cultuureducatie (C12)

Raamleerplannen en richtlijnen gebruiken in subsidievoorwaarden voor projecten en aanbieders van cultuureducatie (C13)

Binnenschoolse en buitenschoolse cultuureducatie staan met elkaar in verbinding via de doorlopende leerlijn en de lesinhoud. Om dit mogelijk te maken, zijn er ook voor de buitenschoolse cultuureducatie heldere tussen- en einddoelen nodig. Het is belangrijk dat duidelijk is hoe deze doelen aansluiten op de fasering binnen scholen en de ontwikkelingen die voortkomen uit Onderwijs2032. Scholen en culturele aanbieders kunnen leerplankader, raamleerplannen en richtlijnen gebruiken. Overheden kunnen dit stimuleren door gebruik van de leerlijn en lesinhouden als subsidievoorwaarde te hanteren.

4.5 Kwaliteit docenten (D)

Nascholing cultuureducatie stimuleren via lerarenregister (D1)

Het landelijke lerarenregister (verplicht vanaf 2017) stimuleert docenten om hun kennis bij te houden of uit te breiden, ook op het gebied van cultuureducatie. Het is daarom wenselijk dat de rijksoverheid (via de onderwijscoöperatie) bepaalt welk samenhangend opleidingsaanbod nodig is voor leerkrachten met interesse voor cultuur die zich willen specialiseren tot bijvoorbeeld cultuurcoördinator, cultuurexpert of cultuurbegeleider. Diverse pabo's bieden daarvoor post-hbo-opleidingen aan. Daarnaast is het belangrijk dat er opleidingen worden aangeboden voor kunstprofessionals die hun onderwijsbekwaamheid willen vergroten. Dat kan door een master kunsteducatie, een master leren en innoveren of een applicatiecursus te volgen.

Bijscholing docenten faciliteren (D2)

Opleiding cultuureducatie ontwikkelen voor basisonderwijsdocenten (D3)

Opleiding cultuureducatie ontwikkelen voor vakdocenten (D4)

Cultuureducatie verdient meer aandacht bij de opleiding van leraren voor het primair onderwijs. Bijvoorbeeld door cultuureducatie een vast onderdeel van de opleidingen te maken in plaats van een keuzemogelijkheid. Ook een aantekening cultuur in het pabo-diploma en de bijbehorende voorwaarde voor het lerarenteam kan de positie van cultuureducatie versterken.

Met de kennisbasis kunstzinnige oriëntatie kunnen de opleiding en nascholing voor leerkrachten de komende jaren verder ontwikkeld worden onder leiding van het Landelijk Overleg Lerarenopleidingen Basisonderwijs (LOBO). Voor docenten in het voortgezet onderwijs ligt de verantwoordelijkheid hiervoor bij het landelijk overleg van kunstvakdocentenopleidingen (KVDO).

Daarnaast is geaccrediteerde na- en bijscholing een voorwaarde. Dit kan georganiseerd worden door samenwerking tussen de kunstvakdocentopleidingen en de pabo's. Daarin is aandacht nodig voor zowel de individuele ontwikkeling van leerkrachten als de samenwerking tussen leerkrachten en vakleerkrachten. Verder is het wenselijk dat kunstvakdocentopleidingen nascholing aanbieden waarmee docenten zich verder kunnen specialiseren in didactiek en pedagogiek voor het primair onderwijs, de onderbouw en de bovenbouw van het voortgezet onderwijs.

Het is belangrijk dat ook scholen in het primair onderwijs gestimuleerd worden om vaker een vakleerkracht in te zetten, bijvoorbeeld door financiering van het Rijk.

Binnenschoolse bevoegdheid van docenten voor cultuureducatie hanteren (D5)

Om de onderwijskwaliteit te garanderen is een verkenning nodig van een aantekening van bevoegdheid voor leerkrachten die cultuureducatie verzorgen, vergelijkbaar met de aantekening voor leerkrachten lichamelijke opvoeding.

Ervaringscertificaten en 'Associate degree' ontwikkelen voor buitenschoolse docenten (D6)

Voor leerlingen, scholen, ouders en andere betrokkenen is niet altijd duidelijk wat de achtergrond van een buitenschoolse vakdocent is. Bovendien zijn zij vaak onvoldoende in staat om de kwaliteit van de geboden lessen te beoordelen. Van een docent die afkomstig is van een docentenopleiding, mag voldoende kwaliteit verwacht worden, ook in het buitenschoolse domein. Dit wil niet zeggen dat docenten die geen docentenopleiding hebben gevolgd, niet in staat zijn om goed onderwijs te geven. Met EVC-ervaringscertificaten ('erkenning van verworven competenties') zou dit vastgelegd kunnen worden. Zo kunnen ook deskundigen die geen docentenopleiding gevolgd hebben, hun kwalificaties aantonen. Daarnaast zou een 'Associate degree' ontwikkeld kunnen worden voor mbo-geschoolden die zich verder willen bekwamen op pedagogisch-didactisch gebied voor de kunstvakken.

Geschiktheidsverklaring als voorwaarde hanteren voor cultuureducatiesubsidies (D7)

Geschiktheidsverklaring als voorwaarde hanteren voor educatieve medewerkers bij culturele instellingen (D8)

Overheden kunnen een geschiktheidsverklaring voor cultuureducatie als voorwaarde stellen voor subsidiëring van projecten en aanbieders van cultuureducatie voor jongeren van 0 tot 18 jaar. Een geschiktheidsverklaring is een bevoegdheid of een EVC-ervaringscertificaat. Culturele aanbieders kunnen een geschiktheidsverklaring als voorwaarde stellen voor het aannemen van educatief medewerkers. Hiermee is de kwaliteit van het onderwijs (net als met een diploma) natuurlijk niet gegarandeerd.

4.6 Kwaliteit culturele omgeving (E)

Lokaal, regionaal en landelijk aanbod, culturele producties en presentatiemogelijkheden stimuleren (E1)

Via de lokale, regionale en landelijke cultuurbudgetten stimuleren de verschillende overheden culturele producties en presentaties die zonder overheidssteun niet van de grond zouden komen. Als gemeenten, zoals bij A3 benoemd, de lokale situatie in kaart hebben gebracht, wordt helder waar die rol voor de overheid ligt. Overigens ligt die rol niet

altijd in financiering maar ook in het bij elkaar te brengen van partijen en een soepele toepassing van regelgeving waardoor faciliteiten van de grond kunnen komen.

Het aanbod in de culturele omgeving op elkaar afstemmen (E2)

Om een divers aanbod in de culturele omgeving in stand te houden, is initiatief van de overheden nodig. Zij kunnen het aanbod regionaal afstemmen en afspraken maken met betrokken partijen over les-, oefen- en presentatiemogelijkheden of een bezoek aan professionele culturele uitingen. Met goede afspraken wordt voorkomen dat er in de culturele omgeving aanbod ontbreekt of dubbel wordt aangeboden in naburige gemeenten.

BIJLAGE

1. Overzicht van geraadpleegde experts

- Erik Akkermans – Federatie Cultuur
- Ineke van Balen – provincie Overijssel
- Allard Bentvelsen – Kiesjedocent.nl - All Art Professionals
- Sarah Berckenkamp – VSCD
- Francine van Bohemem – VOB
- Hanna Marije Booij – Berenschot
- Jan Brands – Cultuurconnectie
- Ben Bregman – Erfgoed Gelderland
- Irene van den Broek – beleidsmedewerker D66
- Wim Burggraaff – ministerie van OCW
- Marijn Cornelis – Cultuurschakel
- Danielle Cozijnsen – ministerie van OCW
- Friederike Darius – Metropole Orkest
- Jos Debeij – Koninklijke Bibliotheek
- Riemer Dekker – gemeente Zevenaar
- Mechteld van Dijk – Johan de Witt Scholengemeenschap
- Jasper van Dijk – Tweede Kamerwoordvoerder cultuur SP
- Tim van Dijk – Kunstkwartier Helmond
- Anne Bert Dijkstra – Inspectie van het Onderwijs
- Carla Dik-Faber – Tweede Kamerwoordvoerder cultuur Christen Unie
- Natalie van den Dobbelsesteen – gemeente Nijmegen
- Truus Dolging – Kunst & Cultuur Drenthe
- Bart Drenth – VVD-lid van de commissie cultuur en onderwijs
- Geert Drion – freelance beleidsadviseur en onderzoeker
- Ad van Drunen – Kunstbalie
- Klaasje Everts – gemeente Aa en Hunze
- Sjoerd Feitsma – gemeente Leeuwarden/ VNG
- Marc Floor – gemeente Groningen
- Antoine Gerrits – VCPS
- Mark Gerrits – Nederlandse Toonkunstenaars Bond
- Mechteld van Gestel – de Nederlandse Opera
- Sanne Gras – Stadkamer Zwolle
- Walter Groenen – CJP
- Marieke Hagemans – docent creatief schrijven
- Kelly Hammer – gemeente Enschede
- Nicole Hanegraaf – Delta Onderwijs
- Pieter Heiligers – VVD-lid van de commissie cultuur en onderwijs
- Addy van Hemert – provincie Noord-Brabant
- Wim Hilberdink – Stichting Openbaar Onderwijs Zwolle en regio
- Hugo van den Hoek Ostende – Kunstpunt Gouda
- Dominique Hoozemans – LOBO
- Pieter Hunfeld – Metropole Orkest
- Rebecca van Ingen – Hogeschool Leiden
- Irene Jongbloets – Jeugdtheater Masquerade
- Jorn Jongma – beleidsmedewerker PvdA
- Lydia Jongmans – VNG
- Meriam de Kanter – Rijnbrink groep
- Ariëtte Kasbergen – SKVR
- Liesbeth Kleuver – docent beeldende vorming
- Lily Knibbeler – Koninklijke Bibliotheek
- Jan Jaap Knol – Fonds voor Cultuurparticipatie
- Carla de Koning – ministerie van OCW
- Maaïke Kramer-Segers – ministerie van OCW
- Mark Lansbergen – Stichting Nationaal Concours Jeugd Symfonieorkesten
- Viola van Lanschot-Hubrecht – SLO
- Petra Levert – Kunstbalie
- Nicolle van Lith – provincie Limburg
- Peter Lucas – VO-raad
- Erna Mannen – Special Heroes
- Pascal Marsman – SLO
- Frans Meerhoff – gemeente Emmen
- Sophie Meijer – beleidsmedewerker D66
- Bart van Meijl – KNMO
- Yolande Melsert – Nederlandse Associatie van Podiumkunsten
- Rob Menting – VCPS
- Jacques Monasch – Tweede Kamerwoordvoerder cultuur PvdA
- Marja van Nieuwkerk – gemeente Amsterdam
- Betty van Oortmerssen-Schutte – voorzitter Cultuurconnectie
- Joost den Oudsten – ministerie van OCW
- Josien Paulides – Fonds voor Cultuurparticipatie
- Toon Peerboom – KNMO
- Henk Pijlman – Eerste Kamerlid D66
- Pascale Price – Nederlands Dans Theater
- Astrid Rass – VCPS
- Harrie Reumkens – Wereld Muziek Concours
- Michiel Rijsberman – IPO
- Saskia van Schaik – gemeente Zoetermeer

BIJLAGE

- Han van Schaik – Fluvium scholengemeenschap
- Gerard Smetsers – basisschool Het Palet, Hapert
- Olga Smit – gemeente Rotterdam
- Judith Steenvoorden – VVD-lid van de commissie cultuur en onderwijs
- Miranka Stel – gemeente Zaandam
- Karin Straus – Tweede Kamerwoordvoerder onderwijs VVD
- Nicole Temmink – beleidsmedewerker SP
- Bernard Teunis – PO-Raad
- Madelaine van Toorenborg – Tweede Kamer woordvoerder cultuur CDA
- Wim Truyen – gemeente Weert
- Stéfanie van Tuinen – SLO
- Tineke Ubbels – Beroepsvereniging docenten theater en drama
- Michel van Veen – Tweede Kamerwoordvoerder cultuur VVD
- Marieke Vegt – Kunst & Cultuur Drenthe
- Connie Verberne – Cultuurmij Oost
- Inge Verdonschot – provincie Noord-Brabant
- Marianne Versteegh – Kunsten '92
- Annemieke Vervoort – Introdans
- Camiel Vingerhoets – ministerie van OCW
- Bastiaan Vinkenburg – Berenschot
- Henk Visscher – VCPS
- Barbara Visser – Akademie van Kunsten (KNAW)
- Willem van Vliet – gemeente Sluis
- Monique Vogelzang – Inspectie van het Onderwijs
- Ap de Vries – voormalig directeur VOB en Kunstconnectie
- Geertjan de Vugt – KNAW
- Ellen de Vugt – Vereniging Leraren Schoolmuziek
- José Welbers – Wellant College
- Esther Westenbrink – Kunst & Cultuur Drenthe
- Cor Wijn – BMC/interim-directeur VOB
- Femie Willems – Fonds voor Cultuurparticipatie

2. Beschrijving van de huidige situatie en wetgeving in het onderwijs, de overheden en de cultuursector

Onderwijs

Het Nederlandse onderwijssysteem kent een grote mate van vrijheid. Door de grote autonomie die wettelijk verankerd is, blijft de nationale sturing beperkt tot financiën, kaders, richtlijnen, kerndoelen en exameneisen voor de verschillende leergebieden. Wel kan de overheid enthousiasmeren en stimuleren (zoals met het programma Cultuureducatie met Kwaliteit en het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs). Op dit moment zijn meerdere curricula het uitgangspunt, gekoppeld aan afzonderlijke vakken en inhoud. In de kern- en einddoelen wordt op hoofdlijnen omschreven wat leerlingen minimaal leren in primair en voortgezet onderwijs.

De buitenschoolse cultuureducatie is niet formeel georganiseerd en deelname is afhankelijk van de keuze van de leerling en ouders. Voor de aanbieders zijn raamleerplannen en richtlijnen beschikbaar. Voor sommige disciplines bestaan uitgebreide raamleerplannen en een diplomeringssysteem, zoals bij de HaFaBra (Harmonie, Fanfare, Brassband). Bij andere disciplines zijn er slechts zeer algemene of zelfs geen richtlijnen, zodat docenten naar eigen inzicht de lesinhoud, didactiek en het te bereiken niveau bepalen. De raamleerplannen zijn door de kunstsector zelf ontwikkeld en door het LKCA geformuleerd en bij elkaar gebracht. Deze raamleerplannen bieden veel ruimte omdat het individuele traject buitenschools veel dominant is dan in het reguliere onderwijs.

Wet op het primair onderwijs

De Wet op het primair onderwijs (Wpo) bepaalt op hoofdlijnen hoe het onderwijs in Nederland geregeld is. Naast het doel, de inhoud en de financiën, bevat de Wpo regelgeving over leerlingenvoer, de bevoegdheid van leerkrachten en de meldcode huiselijk geweld. Samen met de Wet op de expertisecentra (WEC) zijn deze wetten verantwoordelijk voor het basisonderwijs, het speciaal basisonderwijs en

BIJLAGE

het onderwijs op speciale scholen. Het speciaal basisonderwijs is bedoeld voor kinderen die meer hulp nodig hebben dan het reguliere basisonderwijs kan bieden. Speciale scholen zijn bedoeld om basis- of voortgezet onderwijs te bieden aan kinderen met een visuele, auditieve of lichamelijke beperking.

Kerdoelen primair onderwijs¹²

De kerndoelen zijn doelen waarop basisscholen zich richten bij de ontwikkeling van hun leerlingen. Scholen mogen zelf bepalen hoe ze de kerndoelen vormgeven en aanbieden. Kerndoelen stimuleren dat kinderen zich tijdens hun schoolperiode blijven ontwikkelen en ze garanderen bovendien een breed en gevarieerd onderwijsaanbod. Daarnaast dienen de kerndoelen als referentie voor (publieke) verantwoording.

Bij kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld: aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop der tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Het gaat bij kunstzinnige oriëntatie ook om het verwerven van enige kennis van de hedendaagse kunstzinnige en culturele diversiteit. Dit gebeurt zowel op school als via regelmatige interactie met de (buiten)wereld. Kinderen leren zich aan de hand van kunstzinnige oriëntatie open te stellen: ze kijken naar schilderijen en beelden, ze luisteren naar muziek, en ze genieten van taal en beweging.

Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving. Ze leren daarnaast zichzelf te uiten met middelen die aan het kunstzinnige domein zijn ontleend:

- Ze leren de beeldende mogelijkheden van verschillende materialen te onderzoeken aan de hand van de aspecten kleur, vorm, ruimte, textuur en compositie.
- Ze maken tekeningen en ruimtelijke werkstukken.
- Ze zingen liedjes en leren ritme-instrumenten te gebruiken als ondersteuning bij het zingen.
- Ze spelen en bewegen.

Waar mogelijk worden daarbij onderwerpen gebruikt die samenhangen met kennis uit andere leergebieden. Het onderwijs wordt daardoor samenhangender en mede daardoor betekenisvoller voor leerlingen. Maar voorop staat natuurlijk de authentieke bijdrage van kunstzinnige oriëntatie aan de ontwikkeling van kinderen.

Regeling prestatiebox primair onderwijs 2015–2020

Naast de lumpsumfinanciering ontvangen scholen sinds 2012 een extra budget in de zogeheten prestatiebox. Waar het voor de overheid niet mogelijk is om de besteding van geld binnen de lumpsumfinanciering te sturen, is dat wel mogelijk via de Regeling prestatiebox primair onderwijs. Per leerling ontvangen scholen jaarlijks € 11,64 (2016–2017) voor het versterken van de samenhang binnen het leergebied kunstzinnige oriëntatie en voor het verhogen van de kwaliteit van cultuureducatie. Daarnaast zijn in de regeling middelen opgenomen voor opbrengstgericht werken en professionalisering van leraren en schoolleiders.

Wet op het voortgezet onderwijs (Wvo)

De eerste twee leerjaren van het vmbo en de eerste drie leerjaren van havo en vwo vormen de onderbouw van het voortgezet onderwijs. In deze jaren biedt de school onderwijs aan dat is vormgegeven op basis van de vijf kerndoelen voor de onderbouw.

De kunstvakken in de bovenbouw van het vmbo zijn onderverdeeld in Kunstvakken 1 en Kunstvakken 2. In het gemeenschappelijke deel van de verschillende leerwegen in het vmbo (basisberoepsgericht (bb), kaderberoepsgericht (kb), gemengd (gl) en theoretisch (tl)) volgen de leerlingen tenminste één kunstvak.

In de bovenbouw van havo en vwo (de tweede fase) krijgen leerlingen het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV). CKV is een verplicht examenvak voor alle leerlingen in de bovenbouw van havo/vwo. Vanaf 2017-2018 krijgt het vak een nieuw examenprogramma. Daarnaast kunnen leerlingen in het profiel Cultuur & Maatschappij kiezen voor een kunstvak als examenvak. Er bestaat een historisch gegroeide tweedeling tussen kunstvakken 'oude

¹² Ministerie van OCW, *Besluit vernieuwde kerndoelen WPO*

stijl' en kunstvakken 'nieuwe stijl', elk met een eigen examenprogramma. Scholen kunnen kiezen of zij de kunstvakken oude stijl of nieuwe stijl of in een combinatie aanbieden.

Voor het vmbo, havo en vwo gelden eindtermen waarin exameneisen worden benoemd. Voor het vmbo zijn de eindtermen voor de kunst- en cultuurvakken in exameneenheden gegroepeerd. De eindtermen voor havo en vwo zijn gedefinieerd in domeinen.

Kerndoelen en eindtermen voortgezet onderwijs

In de onderbouw van het voortgezet onderwijs zijn per 1 augustus 2006 58 globaal geformuleerde kerndoelen van kracht. Deze zijn geordend in zeven domeinen: Nederlands, Engels, wiskunde, mens en natuur, mens en maatschappij, kunst en cultuur, bewegen en sport. Scholen hebben daarmee de ruimte gekregen om zelf inhoudelijke keuzes te maken in het onderwijsprogramma voor leerlingen¹³. In de onderbouw biedt de school onderwijs aan dat is vormgegeven op basis van de vijf kerndoelen voor de onderbouw. Ze kunnen kiezen uit (een combinatie van): beeldende vorming (tekenen, handvaardigheid, fotografie, film, audiovisuele vorming), muziek, drama en dans.

Voor het vmbo, havo en vwo gelden eindtermen waarin exameneisen worden benoemd. Voor het vmbo zijn de eindtermen voor de kunst- en cultuurvakken in exameneenheden gegroepeerd. De eindtermen voor havo en vwo zijn gedefinieerd in domeinen.

Lumpsumfinanciering, 2006

Sinds het tweede kabinet-Kok (1998-2002) is er in het Nederlandse onderwijsstelsel veel aandacht voor deregulering en autonomie voor scholen. In 2006 werd de lumpsumfinanciering ingevoerd, waarbij scholen één totaalbudget ontvangen voor materiaal en personeel, gebaseerd op het aantal leerlingen op 1 oktober van het jaar ervoor. Zo is bepaald dat scholen sindsdien ook verantwoordelijk zijn voor onder andere luchtkwaliteit, ICT-infrastructuur en tussenschoolse opvang. Gemeenten zijn verantwoordelijk voor uitbreiding, grote renovaties en nieuwbouw.

Uit het tweede kabinet-Balkenende (2003-2006) vloeide een akkoord voort waarin stond dat de overheid zich voortaan zou richten op de kerndoelen. Scholen mogen nog steeds zelf bepalen hoe deze kerndoelen bereikt worden. Bovendien werd in dit akkoord gesteld dat leerkrachten, ouders en leerlingen meer input krijgen bij de invulling van het onderwijs. Eenvoudig gezegd: de overheid bepaalt het 'wat', de school bepaalt het 'hoe'.

Wet passend onderwijs, 2014

Sinds 1 augustus 2014 is de Wet passend onderwijs van kracht. Deze wet stelt scholen verplicht om ieder kind, ook kinderen met extra zorgbehoeften, een plaats te geven, voor zover mogelijk binnen het reguliere onderwijs. Scholen in een regio maken onderling afspraken over het basispakket dat in ieder geval beschikbaar is. Naast deze basisondersteuning bieden sommige scholen ook extra ondersteuning.

Pilot regelluwe scholen, 2014

De pilot regelluwe scholen is in 2014 door staatssecretaris Dekker ingevoerd. Basisscholen die 'excellent' waren bevonden door de Onderwijsinspectie, kregen de ruimte om te experimenteren met nieuwe vormen van onderwijs¹⁴.

CJP Cultuurkaart en MBO Card

Scholen in het voortgezet onderwijs kunnen met de CJP Cultuurkaart activiteiten bij culturele organisaties betalen. Daarnaast krijgen scholieren die in het bezit zijn van de CJP Cultuurkaart, korting bij culturele organisaties en winkels. Op de kaart staat een tegoed van het Rijk ter hoogte van € 5 per leerling, dat wordt geactiveerd wanneer de school € 10 per leerling toevoegt.

Sinds 1 januari 2016 kunnen mbo-instellingen de MBO Card aanvragen voor hun studenten. Docenten en onderwijsondersteuners in het mbo kunnen een gratis CJP Docentenpas ontvangen met een waarde van € 150, mits hun school tijdig is aangemeld voor de CJP Cultuurkaart of MBO Card.

¹⁴ www.regelluwescholen.nl

¹³ <http://www.slo.nl/voortgezet/onderbouw/kerndoelen>

BIJLAGE

Impuls brede scholen, sport en cultuur, 2007 t/m 2018

Eind 2007 is de 'Impuls brede scholen, sport en cultuur' ondertekend door de bewindslieden van VWS en OCW, vertegenwoordigers van de VNG, NOC*NSF, Verenigde Bijzondere Scholen (VBS) en de Cultuurformatie. De impuls is onlangs verlengd voor de periode 2017-2018 en wordt uitgevoerd onder regie van de gemeenten. Gemeenten ontvangen een bijdrage van de rijksoverheid en 'matches' deze met eigen middelen. In het eerste jaar financierde de rijksoverheid 100%. Vanaf 2013 betaalt het Rijk ongeveer 40% en gemeenten ongeveer 60%.

Met de impuls worden vier belangrijke doelstellingen nagestreefd, met specifiek voor cultuur:

- Het aantal brede scholen met sport- en cultuuraanbod uitbreiden in zowel het primair als het voortgezet onderwijs
- Bevorderen dat de jeugd tot 18 jaar vertrouwd raakt met een of meer cultuurvormen
- Actieve kunstbeoefening stimuleren onder jongeren

Motie Van Aartsen/Bos, 2007

Onder de motie Van Aartsen/Bos worden scholen verantwoordelijk voor het regelen van voor- en naschoolse opvang als ouders hierom vragen. Het uitgangspunt hiervan was om de werktijden van ouders en de tijd die kinderen op school doorbrengen, op elkaar te laten aansluiten. De motie beschrijft niet hoe deze opvang georganiseerd moet worden. Scholen kregen de ruimte om zelf opvang aan te bieden, maar er kan ook worden samengewerkt met kinderopvangorganisaties. Ouders zijn vrij om buiten de school opvang voor hun kinderen te regelen. Zij dragen zelf (deels) zorg voor de financiering van de opvang; de financieringsstromen van onderwijs en kinderopvang blijven gescheiden.

Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen (Wkcp), 2004

In 2010 werden kinderopvang en peuterspeelzalen volgens de wet geharmoniseerd, wat inhield dat zowel kinderopvangcentra als peuterspeelzalen een vve-programma (voor- en vroegschoolse educatie) konden aanbieden. De verantwoordelijkheid

voor indicatiestelling en toeleiding naar een vve-programma kwam bij consultatiebureaus te liggen. De Wkcp is verantwoordelijk voor de bekostiging en kwaliteitsborging van de kinderopvang in Nederland. Werkgevers, ouders en overheid dragen elk een derde van de kosten van opvang. Ouders kunnen via de Belastingdienst een inkomensafhankelijke toeslag krijgen. Eisen voor de kinderopvang op het gebied van kwaliteit, toezicht en financiering zijn landelijk geregeld. Het is verplicht om verantwoorde kinderopvang aan te bieden, wat inhoudt dat de opvang bijdraagt aan de ontwikkeling van het kind.

Wet ontwikkelkansen door kwaliteit en educatie (Wet OKE), 2010

In de Wet OKE staat dat kinderopvangorganisaties programma's aangeboden krijgen voor het aanbieden van vve, met als voornaamste doel om de taalontwikkeling van kinderen te stimuleren. Daarnaast is in deze wet ook vastgelegd aan welke kwaliteits- en veiligheidseisen kinderopvangcentra moeten voldoen om vve te mogen aanbieden. De kwaliteit wordt getoetst door de gemeente, die dit veelal laat uitvoeren door de GGD. De GGD kan kinderopvangorganisaties laten opnemen in het Landelijk Register Kinderopvang en Peuterspeelzalen.

Overheden

Het stelsel van voorzieningen voor cultuureducatie en actieve cultuurparticipatie is verdeeld over de verschillende overheidslagen, zowel wat betreft verantwoordelijkheden als de financiële vertaling ervan. De Wet op het specifiek cultuurbeleid (Wsc) schrijft geen verplichtingen voor aan decentrale overheden, provincies en gemeenten. Dit in tegenstelling tot de Wet op het bibliotheekstelsel (Wsob), die richtinggevend is voor bibliotheekbeleid. In deze wet zijn de verantwoordelijkheden voor de drie overheidslagen vastgelegd. Cultuurbeleid en dus cultuureducatie en -participatie zijn lokale aangelegenheden. De eigen keuzes in gedecentraliseerd cultuurbeleid hebben als gevolg dat de infrastructuur en de geboden buitenschoolse cultuureducatie per gemeente en provincie verschillen.

Algemeen Kader Interbestuurlijke Verhoudingen Cultuur OCW, IPO en VNG, 2012

In mei 2012 stelden de staatssecretaris van OCW, het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de VNG het Algemeen Kader Interbestuurlijke Verhoudingen Cultuur¹⁵ op. Hierin maakten zij verschillende bestuurlijke afspraken, onder andere over de taakverdeling rond cultuureducatie. Rijk, gemeenten en provincies zijn er gezamenlijk verantwoordelijk voor dat alle kinderen en jongeren kennismaken met cultuur. Zij zijn elk verantwoordelijk voor een deel van een zeer verweven keten. Daarbij maken zij de volgende onderverdeling:

- Het Rijk zorgt voor:
 - a De bekostiging en het wettelijk kader van het onderwijs
 - b De opdracht aan culturele instellingen met rijksfinanciering
 - c Landelijke ondersteuning (innovatie, kennis en netwerken)
- Provincies spelen een rol in de tweedelijns-ondersteuning, in het bevorderen van de kwaliteit door deskundigheidsbevordering en in de regionale spreiding.
- De feitelijke kennismaking met cultuur vindt plaats in gemeenten, in een nauw samenspel van scholen en cultuuraanbieders (met en zonder subsidie). De gemeente heeft daarbij de regie en faciliteert:
 - a Een breed en samenhangend cultureel aanbod voor scholen
 - b Bemiddeling van het aanbod
 - c De aansluiting binnenschools-buitenschools
 - d Afspraken met scholen (bijvoorbeeld in het kader van het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs of de Lokale Educatieve Agenda)

Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs, 2013

In het Bestuurlijk kader Cultuur en Onderwijs maken de ondertekenaars concrete afspraken over cultuuronderwijs voor de komende tien jaar. De afspraken zijn onder meer:

- Ministerie van OCW, provincies, gemeenten en PO-Raad stimuleren lokale overeenkomsten Cultuur en Onderwijs.

- De Onderwijsinspectie stelt in 2015 een rapportage op over cultuuronderwijs in het primair onderwijs.
- De PO-Raad en het ministerie van OCW stimuleren de professionele ontwikkeling van leraren.
- Het ministerie van OCW monitort de ontwikkelingen van het cultuuronderwijs.
- Het LKCA en het Fonds voor Cultuurparticipatie ondersteunen de uitvoering van het bestuurlijk kader. Het bestuurlijk kader hangt samen met het programma Cultuureducatie met Kwaliteit.

Regeling combinatiefunctionarissen

Met de 'Impuls brede scholen, sport en cultuur' willen de ministeries van OCW en VWS meer samenhang tussen onderwijs, sport en cultuur scheppen. De impuls is gefaseerd ingevoerd. In 2008 kwam de eerste tranche beschikbaar voor de G31-gemeenten. Na 2008 volgden nog drie tranches waarbij alle overige Nederlandse gemeenten aan de beurt kwamen. Deelname van gemeenten aan de impuls was vrijwillig. De rijksbijdrage is in principe voor alle gemeenten beschikbaar en structureel. Een concrete doelstelling die destijds is vastgelegd in de bestuurlijke afspraken is het realiseren van 2.500 combinatiefuncties in 2012.

Op 13 februari 2012 zijn de bestuurlijke afspraken vernieuwd. Dit heeft geleid tot een aantal aanpassingen. Allereerst is het normbedrag per functionaris van € 45.000 verhoogd naar € 50.000. De monitor Impuls brede scholen, sport en cultuur over 2012 zegt hierover: 'Deze ophoging stelt gemeenten en sectoren in staat om kwalitatief goed personeel aan te stellen. Het totaal beschikbare budget bij Rijk en gemeenten blijft gelijk. [...] Tegelijk met de verhoging van het normbedrag is er ook voor gekozen de cofinanciering te versoepelen. Gemeenten mogen gebruikmaken van cofinanciering van derde partijen, zoals scholen en culturele instellingen, om de gemeentelijke cofinanciering te kunnen realiseren.'

Deze wijziging is ingegeven door de economische crisis. Veel gemeenten gaven aan dat het behalen van de oorspronkelijke doelstellingen van 2.500 combinatiefuncties onder druk was komen te staan. Naast de eerder genoemde wijzigingen in de bestuurlijke afspraken is daarom ook een aanpassing

¹⁵ *Algemeen Kader Interbestuurlijke Verhoudingen Cultuur OCW, IPO en VNG*, Ministerie van OCW, 21 mei 2012

BIJLAGE

gedaan in het aantal te behalen formatieplaatsen in 2012. Deelnemende gemeenten kiezen of zij 60%, 80% of 100% gaan behalen van het aantal formatieplaatsen dat oorspronkelijk aan het eind van 2012 gold. De samenvatting van de monitor Impuls brede scholen, sport en cultuur over 2011 meldt: 'In totaal hebben 87 gemeenten van de 308 deelnemende gemeenten gekozen voor 60% of 80%. Het verwachte aantal gerealiseerde formatieplaatsen aan het eind van 2012 is ruim 1.800.'

Een laatste wijziging in de bestuurlijke afspraken is dat de impuls nu gecombineerd is met het programma Sport en Beweging in de Buurt, ondertekend door het ministerie van VWS, VNG, NOC*NSF, VNO NCW en MKB Nederland. Onderdeel van het programma is een nieuwe financiële impuls voor gemeenten om combinatiefunctionarissen die werkzaam zijn als buurtsportcoaches, op lokaal niveau in te zetten. Beide impulsen zijn gecombineerd en dragen vanaf 2012 de naam Brede Impuls Combinatiefuncties. In fte's uitgedrukt waren er op 1 januari 2015 2.607 combinatiefunctionarissen in dienst bij 355 gemeenten (94% van het totale aantal gemeenten). Op dat moment hadden 23 gemeenten nog geen combinatiefunctionaris aangesteld. Van alle combinatiefunctionaris was 10% aangesteld in de sector cultuur (bron: BMC-monitor over 2014).

Cultuursector

Naast onderwijs en overheid is ook de culturele sector zelf betrokken bij cultuureducatie. Wettelijke voorschriften voor de ontwikkeling van cultuur zijn er niet, tenzij er overheidsfinanciering tegenover staat of als die cultuur een bijdrage levert aan het onderwijs. Dan gelden de voorschriften die in het onderwijs worden gesteld.

Professionele culturele instellingen houden zich al tientallen jaren bezig met educatie en publieksbegeleiding. Zij brengen een zelfstandig onderwijsproduct op de markt als onderdeel van het eigen culturele aanbod. In de huidige beleidsperiode worden instellingen geprikkeld om hun aanbod meer op het onderwijs te richten. Ook om die reden is er tegenwoordig meer aandacht voor de mogelijkheid

om de amateurkunst te betrekken bij het onderwijs. Voor de komende beleidsperiode is deze prikkel aangepast: de educatie van culturele instellingen in de basisinfrastructuur hoeft zich niet meer alleen op het primair onderwijs te richten.

De structuur waarin intermediairs vraag en aanbod tussen culturele instellingen en onderwijs op elkaar afstemmen, staat onder druk van lokale bezuinigingen. De subsidieregeling die in dit verband van belang is, startte in 2008 en biedt gemeenten de gelegenheid om combinatiefunctionarissen sport of cultuur aan te stellen met landelijk geld dat moet worden gematcht. De landelijke overheid heeft besloten de financiële regeling voor combinatiefuncties de komende jaren voort te zetten, maar voor gemeenten blijkt de eigen bijdrage van 60% steeds vaker een discussiepunt. Dit maakt de positie van de meeste cultuurcoaches, die meestal kleine parttime-aanstellingen hebben, wankel en onzeker.

Ook cultuureducatie in de vrije tijd wordt steeds meer overgelaten aan de markt. Gemeenten en provincies beperken zich tot bepaalde taken waarmee beleid voor cultuureducatie en actieve cultuurparticipatie grotendeels van de agenda is verdwenen. Door deze bezuinigingen is een verschraving in het aanbod van de culturele omgeving van de school en in de vrije tijd opgetreden. Kunstencentra met vast personeel hebben te maken met een overheid die niet langer vanzelfsprekend salarissen voor docenten subsidieert. Gevestigde structuren kalven af en nieuwe vormen komen op. Het speelveld dijt verder uit, maar wordt minder herkenbaar. De toegankelijkheid en diversiteit van het aanbod komen onder druk te staan.

Wet op het specifiek cultuurbeleid, 1993

Sinds 11 maart 1993 bestaat de Wet op het specifiek cultuurbeleid (Wsc). Hierin staat dat de minister of staatssecretaris voor cultuur elke vier jaar het cultuurbeleid vastlegt in een nota, als basis voor de subsidieverstrekking in die periode.

Het ministerie van OCW verdeelt de subsidie voor culturele instellingen in de zogenaamde Culturele Basisinfrastructuur (BIS). De BIS is bedoeld voor

culturele instellingen die een specifieke functie in het landelijke bestel vervullen of een kernfunctie in de regionale en stedelijke infrastructuur. Hieronder vallen ook de cultuurfondsen, zoals het Fonds voor Cultuurparticipatie. De financiering van de BIS valt onder rechtstreekse ministeriële verantwoordelijkheid. In de Wsc is opgenomen dat één instelling tot de BIS behoort die zich met zijn kernactiviteit richt op amateurkunst en cultuureducatie. Ook is bepaald dat de BIS ruimte moet laten voor negen instellingen voor jeugdpodiumkunsten. Voor de andere kunstdisciplines bestaat geen variant gericht op deze specifieke doelgroep. Wel behoren doelstellingen voor cultuureducatie en -participatie tot de algemene criteria voor subsidie.

3. Actuele ontwikkelingen in het onderwijs

Onderwijs2032

Het eindadvies van het Platform Onderwijs2032 van de commissie-Schnabel geeft aan dat toekomstgericht onderwijs betekenisvol moet zijn. Onderwijs moet leerlingen een vaste basis aan kennis en vaardigheden bieden waarmee ze vakoverstijgend leren denken en werken, en hun kennis en vaardigheden verbreden en verdiepen op basis van hun mogelijkheden. Onderwijs gaat (veel) verder dan alleen goed leren lezen of rekenen. Cultuureducatie krijgt een duidelijke en herkenbare plek in het curriculum van het funderend onderwijs. Cultuureducatie speelt een belangrijke rol bij de vorming en ontwikkeling van jonge kinderen tot adolescenten in alle facetten van hun identiteit en persoonlijkheid en ter voorbereiding op hun rol in de maatschappij en hun werkzame leven.

Er is in de samenleving een sterk toenemende roep om creativiteit, authenticiteit en originaliteit. Daarbij wordt ook verwachtingsvol naar het onderwijs gekeken. Duidelijk is dat dergelijke kwaliteiten niet zomaar even in 'wat extra lesjes' kunnen worden ontwikkeld. Als we deze eigenschappen en vaardigheden bij kinderen willen ontwikkelen, moeten deze kwaliteiten het totale onderwijs en de didactiek kleuren. Volgens de aanbevelingen van Platform Onderwijs2032 krijgt cultuureducatie een plek in het kerncurriculum via het domein taal en cultuur, maar er zijn daarnaast ook verbindingen mogelijk met andere domeinen zoals burgerschap, mens en maatschappij, en digitale geletterdheid.

Europese 'key competence' #8: cultural awareness and expression

Om het toekomstige onderwijs te laten aansluiten bij de uitgangspunten van een leven lang leren in een internationale context, is het noodzakelijk dat het nieuwe curriculum aansluit bij de in 2006 vastgestelde Europese 'key competences'¹⁶. Binnen deze competenties heeft cultuureducatie in de vorm

¹⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=EN>

BIJLAGE

van kerncompetentie #8 ('cultural awareness and expression') een vanzelfsprekende rol.

Deze kerncompetentie gaat over cultuureducatie in brede zin en bevat beide aspecten van cultuur: bewustzijn ('awareness') en expressie ('expression'), waarin de beleving en productie van cultuur te herkennen zijn. De term 'awareness' kan vanwege het Europese karakter van de kerncompetentie gezien worden als het feit dat iedere inwoner van Europa nu en in de toekomst in staat moet zijn om kennis te nemen van het belang van cultuur en cultuur moet kunnen beleven. De productieve kant komt tot uitdrukking in de term 'expression': iedereen moet kunnen leren om met artistieke en kunstzinnige middelen gedachten, gevoelens en ideeën uit te drukken en te delen met anderen.

De omschrijving van de kerncompetentie sluit aan bij de drie meest voorkomende opvattingen, ook in Nederland, over de functie en het belang van cultuur, en daarmee ook van cultuureducatie:

- Algemene ontwikkeling (bildung en 21e eeuwse vaardigheden)
- Maatschappelijke effecten
- Economische effecten

Cultuureducatie met Kwaliteit

In het landelijke programma Cultuureducatie met Kwaliteit ligt de nadruk op versterking van kwaliteit via het funderend onderwijs. In de eerste periode werd ingezet op vakleerkrachten, deskundigheidsbevordering van groepsleerkrachten en het ontwikkelen van een beoordelingskader voor leerprestaties van leerlingen. In de periode 2017-2020 staan de volgende aandachtsgebieden centraal in het programma:

- Duurzame verankering van kwalitatief goede cultuureducatie door samenwerking tussen primair onderwijs en culturele omgeving
- Verdieping van cultuureducatie op scholen die ook in 2013-2016 deelnamen aan de regeling Cultuureducatie met Kwaliteit
- Toename van het aantal deelnemende scholen.

Actieplan Gelijke kansen in het onderwijs

Het uitgangspunt van deze handreiking dat alle leerlingen gelijke toegang moeten hebben tot cultuureducatie sluit aan bij het actieplan Gelijke kansen in het onderwijs. Dit initiatief is op 31 oktober 2016 door het ministerie van OCW gelanceerd en bestaat uit een samenspel van financiële investeringen, concrete maatregelen en de Gelijke Kansen Alliantie. Dit laatste is een samenwerkingsverband van ouders, docenten, schoolbestuurders, onderzoekers, werkgevers en maatschappelijke instellingen, waaronder culturele instellingen.

Colofon

Basis voor Cultuureducatie.

*Handreiking voor de toekomst van binnen- en buitenschoolse
cultuureducatie*

Auteurs

Jan van den Eijnden, Fenna van Hout, Ronald Kox, Josefiene Poll,
Marlies Tal en Eeke Wervers

Eindredactie

Marlies Tal

Tekstredactie

Marcel Uljee Teksten, Amersfoort

Ontwerp en opmaak

Heijmerink Ontwerp, Werkhoven

Drukwerk

Drukkerij Libertas, Utrecht

Uitgever

Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA)
Kromme Nieuwegracht 66
Postbus 452
3500 AL Utrecht
030 711 51 00
info@lkca.nl
www.lkca.nl

LKCA Utrecht, oktober 2016